

SINIF MÜCADELELERİ VE SAĞLIK HİZMETLERİ

Yüksel Akkaya*, Özgür Müftüoğlu**, Metin Özüğürlü***
Toplum ve Hekim Hakem Kurulu Üyeleri

Öz: Bu yazıda 8 Haziran 2024 tarihinde "Sınıf Mücadeleleri ve Sağlık Hizmetleri" başlığında gerçekleştirilen Yuvarlak Masa toplantısının metni yayımlanmaktadır. Toplantıda konu, Toplum ve Hekim Dergisi Danışma Kurulu üyeleri, davetli akademisyenler ve Toplum ve Hekim Dergisi Hakem Kurulu üyeleri tarafından tartışılmıştır. Söz konusu başlık katılımcılar tarafından, geçmiş, günümüz, gelecek bağlamları ile, Türkiye ve dünya ölçekleri üzerinden, politik değerlendirmeler ile ele alınmıştır.

Anahtar sözcükler: sınıf mücadelesi, sağlık hizmetleri, sağlık politikaları, sağlık çalışanları

Class Struggles and Health Care

Abstract: This article publishes the text of the Round Table meeting held under the title "Class Struggles and Health Services" on June 8, 2024. During the meeting, the topic was discussed by members of the Advisory Board of Journal of Community and Physician, invited academics and members of the Referee Board of Journal of Community and Physician. The topic was discussed by the participants in the context of the past, present and future, on the scales of Turkey and the world, with political evaluations.

Key words: class struggles, health services, health policies, health workers

BİRİNCİ BÖLÜM

Hakan Tüzün

-Evet merhabalar, öncelikle konuklarımıza hoş geldiniz diyerek başlamak istiyorum. Hoş geldiniz, bize ve Yuvarlak Masa toplantısına vakit ayırdığınız için çok teşekkür ediyoruz. Çok kısaca bu Yuvarlak Masa toplantımızın başlayış ve çıkış öyküsünü anlatabilirim. Onur Hamzaoğlu ve Yavuz Üçkuyu ile birlikte "Nasıl bir sağlık sistemi?" dosya taslağı üzerine bir tartışma yürütüyorduk. Bu tartışma sürecinin doğal gidişi, bizi aslında bugünkü Yuvarlak Masa toplantısının başlığına çıkarmış oldu. Şunu fark ettik ki, bizim önce sınıf mücadelesi ve sağlık ilişkisine dair bazı tutunma noktalarına ihtiyacımız var. Ancak o noktalar üzerinden daha ileri gidebiliriz. Diyebiliriz ki, bu toplantı sonrasında elde edeceğimiz çıktılar, hem başlığın kendisi olarak şüphesiz bir öneme sahip. Hem de bu çıktılar, Toplum ve Hekim'in bundan sonra yürüteceği diğer tartışmalarda da bir referans işlevi görebilecek potansiyele de sahip olacak.

Toplantı öncesinde Hakem Kurulu üyelerimizle de konularımızla da bir toplantı daveti mektubu paylaşmıştık. O mektup ile çerçeveyi çizmeye çalışmıştık. Şimdi bugün bu çerçevenin içini doldurmaya çalışacağız ve bunun için de yöntem olarak Yuvarlak Masa toplantısını kullanacağız. Yuvarlak Masa toplantısı, Toplum ve Hekim dergisinin, deyim

yerindeyse, alameti farikası olabilecek bir yöntem. Buradaki konuşmalarımızı daha sonra çözümleyeceğiz ve dergimizde yayımlayacağız. Bu şekilde ilerlemeyi umuyoruz.

Sizler de uygun görürseniz önce Özgür Hocanın açılış sunusuyla başlarız. Sonra Yüksel ve Metin Hocamızla devam ederiz. Böylece, birinci turu tamamlamış oluruz. Aradan sonra Hakem Kurulu üyelerimizden söz almak isteyenler söz alabilir. Sonrasında hocalarımıza ikinci turda söz hakkı vererek yaklaşık on sekiz gibi bitirmiş olabiliriz. Sizden teknik bir ricamız, söz almadan önce isminizi söylerseniz, çözümleme esnasındaki teknik arkadaşlara da yardımcı olacağız diyerek, isterseniz sözü Özgür Hocaya bırakalım. Buyurun Hocam.

Özgür Müftüoğlu

-Çok teşekkür ederim. Öncelikle bu masada yer alan hocalarımla, arkadaşlarımla yıllardır sınıf meselesi üzerine konuşuyoruz, tartışıyoruz. Her birinden çok şey öğrenmişimdir. Burada amacım bilinmeyen kimi şeyleri anlatmak değil; dergi yönetiminin verdiği vazife doğrultusunda "sınıf konusunda genel bir çerçeve" çizmektir. Bu çerçeve içinde, dergi okurlarına da -çalışma ortamı başta olmak üzere- günlük yaşamda karşı karşı kaldığımız problemlerin teşhisine ve çözüm arayışına katkı sağlayacak bir pencere açma amacıyla kısa bir değerlendirme yapmaya çalışacağım.

*Toplum ve Hekim Danışma Kurulu Üyesi, (ORCID No: 0000-0002-3167-8055)

**Toplum ve Hekim Danışma Kurulu üyesi, (ORCID No: 0000-0002-7539-2307)

***Prof. Dr. Siyasal Bilgiler Fakültesi, Yönetim ve Çalışma Sosyolojisi Anabilim Dalı, (ORCID No: 0000-0003-4481-1166)

Geliş Tarihi / Received : 28.05.2024

Kabul Tarihi / Accepted : 26.06.2024

Her şeyden önce "sınıf", toplum bilim çözümlemelerinde kullanılan kavramların başında gelir. Ama aynı zamanda "sınıf" anlamı ve kapsamı itibariyle üzerinde en çok tartışma yürütülen konulardan biri olarak da karşımıza çıkar. Türkçeye Arapçadan devşirilmiş bir kavram olan "sınıf", "kimi farklılıkları itibariyle toplum kesimlerinin ayrışması, kategorize edilmesi" anlamına gelir. Dolayısıyla toplumsal ilişkiler, bu farklılaşmalar üzerinden analiz edilmeye çalışılır. Kuramsal olarak bakıldığında, bir tarafta sınıf olgusunu tamamen reddeden birtakım kuramlar olduğu gibi sınıfı toplumsal yapının herhangi bir değişkeni gibi gören ya da sınıf kavramına merkezi bir rol atfeden kuramlar olduğu da görülür.

Toplumsal ilişkilerin analizinde "sınıf"ı merkeze koyan kuramların başında Marksizm gelir. Marksizmde sınıflar, toplumsal bir tabakalaşmadan ziyade, "toplumun iktisadi, sosyal, siyasi, ideolojik ilişki ve görünümünü analiz eden bir unsur" olarak kabul edilir. Marx, insanın emeği aracılığıyla gerçekleştirdiği üretim eylemini, ilişkileri ve karşıtlıklarıyla ele alarak; ona, değişen ama aynı zamanda değiştiren, dinamik bir sınıf kavrayışı getirmiştir. Buna göre, ihtiyaçları için emek gücüyle üretim faaliyetinde bulunarak doğayı dönüştüren insan, aynı zamanda toplumu, kendi bilincini ve varlığını da dönüştürür. Emeğin üretime katılma biçimi, toplumsal koşullarda belirlenir. Bu da "toplumun sınıflara ayrılması ve sınıflaşma sürecinde" şekillenir.

İnsanın emeğiyle katıldığı üretim ilişkilerinde onun nasıl üretileceğini; içinde bulunduğu tarihsel koşullar, geçmişten miras alınan sosyal ilişkiler, üretim araç-gereçleri ve teknik bilgi düzeyi belirler. Bu bağlamda insan, üretimi gerçekleştirirken kendi faaliyetlerinin tarihsel biçimiyle kendisini bir sınıfın üyesi olarak yeniden üretmiş olur. Başka bir ifadeyle, üretim süreci içindeki yeri ve konumu aslında insanın hangi sınıfın mensubu olduğunu da belirler.

Marx'ın sınıfsal oluşuma ilişkin nesnel ölçütü, üretim sürecindeki konumdur. Sınıflar üretim sürecindeki konumu ve rollerine göre birbirlerinden ayrılır.

Bugün egemen olan kapitalist üretim sisteminin temel amacı "sermaye birikimi sağlamak"tır. Bunun ücretli emeğin üretim sürecine katılması ve akabinde artık değer üretimi, kaçınılmaz bir gerekliliktir. Kapitalizmin bu işleyiş dinamiği, yeni sömürü ve mücadele biçimlerini de beraberinde getirir. Kapitalizmin gelişim sürecinin ilk evresi olan ilkel birikim (el koyarak birikim) aşamasında, geniş halk kitlelerinin mülksüzleşmesi, üretim araçların-

dan uzaklaştırılması ve geleneksel sosyal güvence mekanizmalarından mahrum kalması; aile, din vb geleneksel sosyal güvence mekanizmalarını da ortadan kaldırmıştır. Mülksüzleşen ve sosyal olarak güvencesiz hale gelen halk kitlelerinin kentlere göç ederek, emek gücünü satmaktan başka seçeneği kalmamıştır. Böylece üretim araçlarından ve yaşam alanlarından koparılmış olduğu için emek gücünü satan "ücretli emek" ortaya çıkmıştır.

Yaşam mücadelesi içinde kapitalist sömür düzeninin acımasızlığıyla tanışan ve gelir elde edebilecekleri bir iş bulabilmek için birbiriyle rekabete giren, sefalet koşullarında yaşamaya ve derin sömürüye rıza göstermek durumunda olan mülksüzler, "yeni işçi" kitlesini oluşturmuştur. Ekonomik hegemonyanın yanı sıra Fransız İhtilali başta olmak üzere burjuva devrimleriyle devlet aygıtını da ele geçiren burjuvazi, yasaların ve devletin diğer tüm ideolojik ve zor aygıtlarının arkasına sığınarak bu sömürü düzenini daha da derinleştirmiştir. Geniş halk kitlelerinin içine düştüğü sömürü ve sefalet arttıkça, toplumda kutuplaşmalar ve çatışmalar da artmıştır.

İşte Marx'ın sınıf anlayışı tam da bu kutuplaşma ve çatışmalar üzerine oturur. Feodalizmi alt ederek hegemonyayı ele geçiren burjuvazi, aynı zamanda antagonistini yani karşıtını da yaratmış ve işçi sınıfı ortaya çıkmıştır. Burada şunun altını özellikle çizmek isterim: İşçi sınıfı, kendi kendine çıkmış ya da kimi kuramcıların ortaya attığı bir olgu değildir; burjuva sınıfının karşıtı olarak kapitalist üretim ilişkileri içinde ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla kapitalist üretim sistemi ortadan kalkmadan, -kimilerinin iddia ettiği gibi- işçi sınıfının kendiliğinden ortadan kaybolmasının mümkün olmayacağını yeri gelmişken vurgulamak isterim.

Bilindiği gibi Marx, işleyiş dinamiğini göz önüne alarak, kapitalist toplumu "burjuva" ve "proletarya" olarak iki ana sınıfa ayırır. Ama bu, Marx'ın ara sınıfların varlığını reddettiği anlamına gelmez. Zira bu ikili tasnif yapılırken, sınıflar arası ilişkiyi bir kafa karışıklığına neden olmadan, en basit şekliyle açıklayarak "kapitalizmde sınıf ilişkilerinin özünü göstermek" amaçlanmıştır.

Kapitalizmde sınıf tanımlamasını ilk kez Marx yapmamıştır. Ondan önce de sınıf tanımlaması yaparak toplumsal ilişkileri sınıf üzerinden ele alan kuramcılar vardır. Adam Smith, David Ricardo, bu konuda isimleri anılacak en önemli örneklerdir. Bu iki önemli kuramcı toplumsal sınıfları toprak sahipleri, sermaye sahipleri ve emeği ile geçinen ücretliler

olarak tasnif etmiştir. Üretim ve bölüşüme ilişkin analizlerinde Marx da Smith ve Ricardo'nun sınıf tasnifini benimsemiş olmakla birlikte, onların sınıf anlayışı üzerine, şu önemli katkıyı yapmıştır: "Sınıflar, belirli tarihsel koşulların gelişmesiyle ortaya çıkmış ve yine belirli tarihsel koşulların oluşmasıyla ortadan kalkacaktır. Sınıfların ortadan kalkması kendiliğinden değil, 'aktif bir özne' olarak işçi sınıfının mücadelesiyle gerçekleştirilecektir."

Marx, emeğin somut biçiminin ötesinde, onun toplumsal bir ilişki olduğunu vurgulamaktadır. Çünkü birey tek başına emek faaliyetini sürdüremez, mutlaka bir toplumsal üretimin parçası olarak bu faaliyeti sürdürmesi gerekir. Bu bağlamda bu sürecin bir parçası olarak emeğini ortaya koyan emekçi, doğa ve diğer insanlarla ilişkisini de bunun üzerinden sürdürür. İnsanların üretim sürecine katıldığı koşullar, doğa ve diğer insanlarla olan ilişkisini belirlediği gibi onun sınıfsal konumunu da belirler. Üretim araçlarına sahip olmayan bir kişi emek gücünü başkasına, yani kapitaliste satıyorsa; o zaman emek gücünü sattığı kapitalistlerle bir işçi olarak karşıtlığa dayalı bir ilişki içine girecektir.

Marx, üretim sürecinde "nesne ve özne"yi bir bütün olarak ele alır. Bireyler ve üretim sürecinde aynı konumu paylaşan bireylerin toplamı olarak sınıflar, içinde buldukları ve miras aldıkları tarihsel koşullarda yaratıcı ve etkinlik halindeki özneler olarak, mevcut koşulları (yani nesneyi) değiştirme yetisine sahiptir. Marx'ın bu savının dayanağı, Fransız ihtilali ile onun öncesi ve sonrasındaki burjuva devrimleridir. Kendisi tanık olamamış olmakla birlikte Sovyet Devrimi'nin de Marx'ın bu savını güçlendirdiği söylenebilir.

Marx'ın devrimci pratik (praksis) yaklaşımı ile doğrudan ilgili olan emek kuramı, onun sınıflara yaklaşımının da temelini oluşturur. Marx sınıfsal oluşumun ilk uğrağı olarak kapitalist üretim sürecindeki nesnel rolleri veri olarak alır. Üretim araçlarından uzaklaştırılan, mülksüzleştirilen ve emek piyasasına girmek durumunda kalan emekçiler, emek gücünü kapitaliste kiralarken, üretim araçlarının öznel sahibi de değişmiş olur. Artık üretim araçlarının öznel sahibi sermayedir. Emekçinin üretim sürecindeki rolü ise üretim araçlarının sahibi için emeğiyle üretim sürecine katılan kişi olmaktan ibarettir.

Kapitalizmle birlikte emekçinin, emek faaliyetinin niteliği ve bu faaliyet aracıyla kurduğu toplumsal ilişki tamamen değişmiştir. Ekonomik zorunluluklar ve gerçeklikler kendini dayattıkça, iş alışkanlıkları-

la birlikte kültür ve yaşam tarzı da değişmektedir. Dolayısıyla belirli tarihsel koşullarda zorunlu toplumsal ilişkilere giren emekçiler, bu ilişkilere bağlı olarak geliştirdikleri pratik eylemlilik sadece bir sonuç değil, onların ne olduğunu da belirleyen bir etkinlik haline gelmiştir.

Örneğin toprağını genişleten bir çiftçi, atölyesini geliştiren bir küçük üretici eğer yanında ücretli kişiler çalıştırmaya başlamışsa artık bir çiftçi ya da zanaatkar olmanın ötesinde artı değere el koyan bir kapitaliste dönüşmüştür. Buna karşılık, üretim araçlarını kaybederek kapitalist için emek gücünü satmak durumunda kalan çiftçi ya da zanaatkar da işçi sınıfının saflarına katılmıştır.

Belki daha sonra ayrıntılı olarak tartışırız ama yeri gelmişken değinmek istiyorum: Kapitalist üretimin geçerli olduğu tüm alanlar gibi sağlıkta özelleştirme ve piyasalaşmayla birlikte hekimler arasında da benzer bir ayrışma yaşanmaktadır. Bu bağlamda bir hekim başka hekimleri de yanında istihdam ederek bir sağlık birimi çalıştırıyorsa, artık o da artı değere el koyan bir kapitalisttir. Aynı şekilde hastasının hastalığını teşhis edecek, tedavisini sürdürecektir araçlara ve mesleğini icra edecek mekâna sahip olmayan bir hekimse artık bir "işçi"dir. Üretim araçlarına sahip olan patron hekim ile onun için ücret karşılığı çalışan hekim arasındaki ilişki meslektaşlar arası bir ilişki olmaktan çıkmış, kapitalist üretim ilişkileri içinde şekillenen "işçi-işveren" ilişkisine dönüşmüştür.

Sağlık hizmet sunum sürecinde kapitalist ilişkilerin egemen hale gelmesi, diğer işçiler gibi ücretli hekimin de giderek kendi emeği üzerindeki iradesinin zayıflamasına ve yabancılaşmasına yol açacaktır. Örneğin ücretli bir hekimin hastasının hastalığını teşhis için kullanabildiği süre, teşhis için gereken araçlar (görüntüleme, laboratuvar vs) ve tedavi süreci (kullanacağı ilaç, operasyon vs) üzerindeki söz sahipliği giderek azalmaktadır. Ücreti ve iş güvencesinin performans değerlendirmesiyle ilişkilendirilmesinin hekim üzerinde yarattığı baskı, hekimin kendi emek ve zihin gücünden soyutlanmasında ve emeğine yabancılaşmasında en önemli etken olduğunu da belirtmek gerekir.

Günümüzde hekim emeğinin durumuna dair bu kısa parantezi -yeri geldikçe değinmek üzere- şimdilik kapatıp, kaldığımız yerden devam edelim müsademizle.

Kapitalizmde, emeğiyle toplumsal üretim ilişkilerine katılan insan, hem toplumu hem de kendini

dönüştürür. Bu nedenle sınıfların günlük eylemi ve hareketi aynı zamanda “kendi sınıfsal yaşamını” ve “kendiliğinden bilinci” yaratma sürecidir. Yine hekim örneği üzerinden gidersek, tıbbiyede aynı sıralarda okuyan hekimler, sözünü ettiğimiz sınıfsal ayrışmanın (ücretli hekim-işveren hekim) ardından farklı bilinç edinim süreçlerinden geçecekler; dolayısıyla alışkanlıkları ve sosyal ilişkileriyle birlikte, yaşamın her alanındaki yönelimleri de farklılaşacaktır.

Maddi yaşam koşulları, insanların dahil oldukları sınıfa ilişkin bilinç edinmeleri için son derece önemli olmakla birlikte, yeterli değildir. Sınıf bilincinin gelişmesi için sınıfsal ayrışmanın nedeni olan kapitalizmin ve ona karşı yürütülen sınıf mücadelelerinin tarihsel bilgisine de vakıf olmak gerekir. Sınıf bilinci ancak özne ile nesne arasındaki ayrımın aşılmasıyla, yani maddi dünyayı yaratan insan iradesinin aynı zamanda maddi dünyanın ürünü olduğunun görülmesiyle gerçekleşir. Bunu sağlayacak olan ise bilimsel sosyalizmin yol göstericiliğinde, sosyal gerçekliğin her düzeyinde yürüyen sınıf mücadeleleridir.

Marx, üretim ilişkileri ile birlikte üretim ilişkilerinin öznesi ve nesnesi olarak sınıfları “toplumsal analizin merkezi”ne koymuştur. Ona göre insanlar ve sınıflar maddi koşulları değiştirme gücü ve potansiyeline sahip öznelerdir. Bu durum, üretici güçlerin gelişmesi ve beraberinde sömürünün derinleşmesi nedeniyle işçi sınıfını devrimci bir özne olarak tarih sahnesine çıkarmaktadır. Kapitalist üretim ilişkileri geliştikçe, sömürü arttıkça, sermaye yaygınlaştıkça bu devrimci özne de giderek büyümekte, çoğalmaktadır. İşçi sınıfının devrimci bir özne olması sadece sayısal olarak büyümesinden kaynaklanmaz. Yarattığı artı değerle kapitalizmin aynı zamanda varolmasının da kaynağı olan işçi sınıfının sömürden kurtulması; sisteme yabancılaşmaktan payını alan, ezilen, sömürülen tüm toplum kesimlerinin de kurtuluşuna bağlıdır! İşçi sınıfının kendi başına devrim yapması ve bu devrimle kendisini kurtarması mümkün değildir. Dolayısıyla işçi sınıfının (cinsiyeti, ırkı, dili, dini fark etmeksizin) özgürleşmesi; doğanın yaşanmaz hale gelmesi nedeniyle kapitalist düzen içinde ezilen, sistem tarafından dışlanmış tüm kesimlerin de özgürleşmesine bağlıdır. Bu nedenle işçi sınıfı, kapitalizmin yarattığı tüm insani, toplumsal, ekolojik yıkıma da karşı olmak ve mücadele etmek durumundadır. Bunun için ise sadece ekonomik bir mücadele sürdürmesi yetmez, yanı sıra toplumsal tüm mücadelelerin içinde olma zarureti vardır. Bütün bunlardan yola çıkarak, toplumun çıkarlarının yalnızca proletaryanın sınıfsal çıkarları ile

örtüştüğünü, proletaryanın taleplerinin insanlığın ortak ihtiyaçlarını temsil ettiğini; işçi sınıfı mücadelesinin, aynı zamanda insanlığın da özgürleşmesini sağlayacak bir mücadele olarak görülmesi gerektiğini söyleyebiliriz.

İşçi sınıfının özel ve nesnel konumu arasında nasıl bir ilişkisellik bulunduğu, özellikle sınıf mücadelesi stratejileri belirlenirken neyin önceleneceği, Marksistler arasında bugün de sürmekte olan önemli bir tartışma konusudur. Örneğin Poulantzas, Callinicos, Wright gibi Neo-Marksistler, Marx’ın sınıfsal oluşumun ilk uğrağı olarak veri aldığı işçi sınıfının üretim sürecindeki nesnel konumu üzerine önemli ölçüde uzlaşmakla birlikte, özellikle iki ana sınıf tespitinin bugünkü işçi sınıfını açıklayacak kapsayıcılığa sahip olmadığını düşünmüş ve dinamik bir sınıf kavramına olanak verecek “yeni proleterleşme ölçütleri” önermiştir.

Marksistler arasında görüş ayrılığının daha çok yoğunlaştığı alan, işçi sınıfını tanımlayan öznel koşullardır. Bu konuda görüş ayrılığına neden olan etkenlerden ilk akla gelenleri şöyle sıralayabiliriz: Devletin sınıf hegemonyasına yönelik yeni rolleri, devletin baskı aygıtlarıyla toplum üzerindeki denetiminin artması, burjuvazinin işçi sınıfı üzerine oluşturduğu ideolojik hegemonya, işçi sınıfının heterojenleşmesi, işçi sınıfının konformist bir karaktere bürünmesi yani tüketici kimliğinin ön plana çıkması...vb.

İşçi sınıfını tanımlayan öznel koşullar üzerine hemfikir olmayı zorlaştıran bu etkenler aynı zamanda “işçi sınıfının kendinde sınıf olmaktan kendi için sınıfa dönüşmesi”nin de önündeki engeller olarak değerlendirilebilir.

Burada şunu özellikle vurgulamak gerekir ki Marksist kuram, Neo-Marksistlerin iddia ettiği gibi sınıfın değişen yapısını açıklamaktan aciz kalmış değildir. Özellikle Lenin ve Gramsci gibi Marksistler, Marx’ın eserlerine dayanarak yaptıkları yorumlamalarda bu konulara ilişkin kafa karışıklıklarını ortadan kaldıracak çözümler getirmişlerdir. Kaldı ki Marx, sınıfı ekonomik olmaktan çok sosyal bir kategori olarak değerlendirmiştir. Bu bağlamda, kendisi için sınıf olma halinin yani (devrimci) potansiyelin harekete geçmesi konusunda ekonomik öznenin kendiliğinden tarihsel özneye dönüşeceğini hiçbir zaman söylememiş; işçi sınıfının devrimci potansiyelinin açığa çıkmasını sosyal bir süreç olarak görmüş ve bu sürecin tahlili için de nesnel koşulları araştırma-ya önem vermiştir.

Öte yandan Marx, kapitalizmde sınıfları burjuvazi ve proletarya olarak iki ana katagoride belirlerken, alt soyutlama düzeyindeki çalışmalarında küçük burjuvadan, toprak sahiplerinden ve benzeri alt katmanlardan da söz etmekte; ancak bunları "geçici sınıflar" olarak tanımlamaktadır. Öte yandan bugün üzerinde yoğun tartışmaların yürütüldüğü "orta sınıf"ın tanımını da "küçük üretici, esnaf, sermaye adına yönetenler, hukukçular, hekimler, gazeteciler; asker, polis, din görevlisi vb devlet görevlileri"ni dahil ettiği geniş yelpazede yapmaktadır.

Marx, geçici olarak gördüğü ya da üretimde değil de toplumda oynadıkları rollere göre yapılan ayrımları sınıf olarak tanımlamak yerine, bunları sınıf iç katmanlar ya da toplumsal gruplar olarak değerlendirmiştir. Buna göre sınıflar, teknik iş bölümüne göre değil, toplumsal ya da sosyal iş bölümüne göre belirlenir. Teknik iş bölümü, üretici güçlerin gelişmesine bağlı olarak doğrudan üreticiler arasında üretimin gerçekleşmesine dönük bir iş bölümüdür. Bu bağlamda üretken emek ile üretken olmayan emek arasındaki ayrım, farklı sınıf konumlarına değil, emek etkinliğinin farklı biçimlerine karşılık gelir. Daha önce de belirtmeye çalıştığım gibi Marx'ın sınıf oluşumu ile ilgili nesnel ölçütü, üretim sürecindeki konumdur ve sınıflar üretim sürecinde yerine getirdiği rollere göre birbirinden ayrılır. İşçi sınıfını "kolektif işçi" temelinde tanımlayan ve mülkiyet olarak üretim araçlarının fiili sahipliğini esas alan Marx, işçi sınıfını sadece imalatta çalışanlarla sınırlandırmaz. Tersine üretken olmayan emek türlerini de, örneğin beyaz yakalıları da işçi sınıfının içinde değerlendirir. Buna göre günümüzde sayıları artan hekim, araştırmacı, mühendis gibi meslek sahibi emekçiler de bu kapsam içinde değerlendirilebilir.

Marx'ın, kendinde sınıf-kendi için sınıf ayrımı da; nesnel koşulları sınıfsal oluşumun gerekli bir uğrağı olarak gördüğü, ancak yeterli saymadığı için yaptığı söylenebilir. Bu ayrım, ekonomik bir kategori olarak işçi sınıfı ile toplumsal bir kategori olarak işçi sınıfı arasında keskin bir ayrışmaya neden olduğu için yapılmamıştır; yani bunlar aynı olgunun farklı uğrakları, farklı yüzleri olarak nitelendirilebilir.

Marx, sınıfların "kendinde sınıf" olmaktan "kendi için sınıf" haline gelmesini, kendiliğinden oluşacak bir süreç olarak görmez. Bunun yerine, sınıfı ekonomi ile siyaset arasındaki ayrımın uğrak noktası, sınıf mücadelesini ise bu uğrağın aşılması olarak gördüğü söylenebilir. Marx'ın ekonomiyi tüm toplumsal yapıyı belirleyen temel alan olarak göstermesi, sınıf ilişkilerinin üretim ilişkileri tarafından belirlendi-

ği düşüncesinden kaynaklanır. Üretim ilişkilerinin toplamı ekonomik yapıyı, yani altyapıyı oluşturur. Toplumun üst yapısını oluşturan yasal politik yapı ile buna denk düşen sosyal bilinç biçimleri, verili bir ekonomik yapı üzerinde yükselir. Herhangi bir toplumda belli bir dönemde geçerli olan ekonomik ve bağımlılık ilişkilerinin büründüğü politik biçimler ve ideolojik yönelimler üretim ilişkilerinden bağımsız olarak gerçekleşmez.

Marx'a göre siyasal alan, toplumsal formasyonun yeniden üretimine dönük tüm kurum, kural ve etkinlikleri kapsar; toplumsal yapının çeşitli düzeylerinde (ekonomik, ideolojik, kültürel vb) yürüyen pratiklerin tümü siyasal mücadelenin bir parçasıdır.

Marx'ın sınıf oluşumunu proleterleşme olgusu bağlamında değerlendirmesi; işgücünün ve toplumun proleterleşmesi yanında, "politik proleterleşme" olgusu üzerinde durmasından kaynaklanır. Marx, kendinde sınıfın kendi için sınıfa dönüşmesini, doğrusal deterministik bir süreç olarak değil; tersine karmaşık, çelişkili ve zorlu bir süreç olarak görür. İşçi sınıfının kendisini dönüştürmesine ve devrimci mücadelenin zorlu bir süreç haline gelmesine yol açan en önemli etken, sınıf içi bölünme ve çelişkilerdir. Sınıfın cinsiyet, etnik kimlik, inanç gibi farklılıklar üzerinden ayrışması; kendisini sınıfla özleşdeleştirmeyen işçi aristokrasisinin ve özellikle beyaz yakalıların bireysel kurtuluş umuduyla mesleki rekabet, kariyerizm gibi saiklerle sınıfsal çıkarlardan uzaklaşması; egemen sınıfın ideolojik araçları sayesinde kurduğu kültürel ve siyasi hegemonya; meta fetişizminin neden olduğu tüketim-borçlanma sarmalı vb sınıfa yabancılaşmaya ve toplumsal yaşamda sınıf çelişkilerinin farkına varılmasını güçleştiren en önemli etkenlerdir.

Marx'tan bugüne kapitalist üretim ve toplumsal ilişkilerde birçok değişiklik yaşanmış; bu değişim işçi sınıfının nesnel yapısını da önemli ölçüde etkilemiştir. Örneğin Marx'ın da öngördüğü gibi kapitalist ilişkiler toplumsal yaşamın her alanına yayılmıştır. Emeğin yeniden üretim alanında çok sayıda hizmet işi endüstrileşmiş; sanayi ve tarımın istihdamdaki payı azalırken hizmetler, istihdamda en büyük payı alır hale gelmiştir. Ticaret, finans, hukuk, araştırma, reklamcılık gibi işler, üretim mekanından ayrılmış, geniş bir büro sektörü oluşmuştur. Genel eğitim seviyesi yükselmiş, profesyonel ve yarı profesyonel meslekler kitleselleşmiştir. Küreselleşme ve teknolojik gelişmelerle maliyeti düşen ve çeşitlenen ürünler kitle tüketimine açılmış; farklı kalite-lerde de olsa benzer ürünler farklı sınıflar tarafından

kullanılmaya başlamıştır. Otomobil, bilgisayar, cep telefonu gibi ürünler bunun en iyi örnekleridir.

Tüketim sürecinde sınıflar arasında bir benzeşmeden söz edilse de üretim sürecinde esnek ve güvencesiz çalışma biçimlerinin yaygınlaşması; sermaye sınıfının emek gücü üzerindeki denetimi ve tahakkümü artması sınıflar arasındaki çelişkileri daha da derinleştirmiştir. Öte yandan sendikalar ve sınıf partilerinin II. Enternasyonel'den başlayan bilimsel sosyalizmden kopuşu, sınıf örgütlenmelerinin revizyonist, uzlaşmacı bir yaklaşımı içselleştirmeleriyle sonuçlanmıştır. Burjuvazi ve onun siyasi iktidarlarıyla girilen uzlaşma ilişkisi, sendikalar ve sınıf partilerinin büyük kısmını "sistemin bir parçası" haline dönüştürmüştür. Böylece politik hedeflerinden önemli ölçüde uzaklaşan işçi sınıfı, ekonomik hakları savunmakta da yetersiz kalmış; zayıflayan işçi hareketi, "sınıfı" n örgütlü mücadeleye olan inancını da zayıflatmıştır.

Kapitalist ilişkilerin toplumsal yaşamın her alanına nüfus etmesinin, sınıfsal ilişkilerin ve çatışmaların toplumun tüm alanlarına yayılması anlamına geldiğini de söyleyebiliriz. Neo-liberalizm ile birlikte, geçmişin kamusal alanları bugün sermaye birikim sahaları haline dönüşmüştür. Sermayenin biriktiği her yerde olduğu gibi, sağlık başta olmak üzere, özelleştirilen ya da piyasaya açılan kamu hizmetleri metalaşırken proleterleşme de beraberinde gelmiş, üretim/hizmet sunum süreçlerinde kapitalist ilişkiler belirleyici olmuştur.

Türkiye'de de özellikle 2001 krizi sonrasında Kemal Derviş tarafından alt yapısı hazırlanan ve AKP iktidarları döneminde uygulanan neoliberal yapısal uyum programı çerçevesinde özelleştirilen ve sermaye için kâr alanı haline dönüşen kamu hizmetlerinde hizmet sunum sürecinde, kapitalist ilişkiler egemen olmaya başlamıştır. Kamu hizmetlerinin metalaştığı diğer alanlar gibi sağlıkta da kapitalist üretim ilişkileri geçerli olmuştur. Bu bağlamda eğitim ve vasıf farkı olmaksızın sağlık emekçileri "ya tamamen mülkiyeti özel olan ya da mülkiyeti devlete ait olmakla birlikte piyasa koşullarının geçerli olduğu sağlık kurumlarında, sundukları hizmet üzerinde söz sahibi olamadıkları ve sürekli olarak denetlendikleri bir emek süreci"nde çalışmak zorunda kalmışlardır.

Daha önce de değinmiştim; sağlık hizmet sunum sürecinde kapitalist ilişkilerin egemen hale gelmesiyle birlikte diğer işçiler gibi ücretli hekimlerin de kendi emeği üzerindeki (teşhis ve tedavi süreçleri vb)

iradesi zayıflamıştır. Bu sürecin hekimlerin mesleğe yabancılaşmasını beraberinde getirmesi kaçınılmazdır. İşsizlik (bazı özel durumlar dışında) hekimler için diğer profesyonel mesleklere (mühendis, öğretmen, hukukçu vs) göre henüz öncelikli bir sorun haline gelmemiş olsa da hekimler için esnek ve güvencesiz çalışma giderek yaygınlaşmakta; bu ise ücretler üzerinde baskı oluşmasına neden olmakta ve diğer profesyonel meslek sahipleri gibi hekimler de proleterleşmektedir.

Kapitalist ilişkilerin toplumun her alanına nüfus ettiği ve giderek genişleyen emekçi kitleler üzerinde sermaye sınıfının tahakkümünün yoğunlaştığı; dolayısıyla sınıflar arası çelişkilerin tarihin hiçbir döneminde olmadığı kadar arttığı bir dönemde bulunuyoruz. Böyle bir dönemde sınıfları göz ardı ederek toplumsal ilişkileri açıklamak mümkün değildir. Diğer kamu hizmetleri gibi sağlık da özellikle geçtiğimiz 20-25 yıl içinde hızla metalaşmış ve hekimlerin de içinde yer aldığı sağlık emekçileri, işçi sınıfının tarihsel süreçte yaşadığı proleterleşme ve beraberinde gelen yoksullaşma ile karşı karşıyadır. Ben bu sunumda, egemen sınıfın ideologları tarafından unutturulmaya çalışılan sınıf kavramı üzerinden hareket ederek, bugün emek süreçlerinde yaşanan sorunların çözümüne de katkı sunması amacıyla kısa bir tarihsel çerçeve çizmeye çalıştım. Umarım zamanımı fazla aşmamış ve sizleri sıkmamışımdır. Sabrınız için teşekkür ederim.

Hakan Tüzün

-Evet, çok teşekkür ediyoruz. İsterseniz şimdi sözü Yüksel Hocaya verelim.

Yüksel Akkaya

-Metin Hoca ile başlasak, ben biraz alanın dışında kaldım, sen daha içeridesin.

Hakan Tüzün

-Buyurun Metin Hocam o zaman.

Metin Özügürlü

-Yüksel Hoca'nın bu değerlendirmesini bir eleştiri olarak da ele alabiliriz. Çünkü günümüzde sınıfı eksenine alan toplum çözümlenmeleri neredeyse yok gibi. 1990'lardan günümüze ileri sürülen toplum kuramlarını hatırlayalım: Sanayi Sonrası Toplum, Ağ Toplum, Tüketim Toplum, Risk Toplum; her birinin toplumu kuran ve varlığının esasını teşkil eden odağı farklı olsa da, tamamını ortaklaştıran husus, üretim faaliyetini ve o faaliyet içindeki toplumsal ilişkileri paranteze almış olmalarıdır. Dolayısıyla Yüksel Hoca "Metin başlasın" demekle "Metin eskide kalmıştır, zamanı geçmiş kavramlarla o uğraşsın" da demiş olabilir. Latifeyi uzatmadan konumuza dönersek...

Heyetinizin bu oturum için kaleme aldığı "sınıflar mücadelesi ve sağlık hizmetleri" temalı çağrı metnini okuyunca, doğrusu heyecanlandım. Zira ben "sınıflar mücadelesi" kavrayışına analitik öncelik vermeyi, toplumsal ilişkilerin eleştirel çözümlemesi bakımından bir zorunluluk sayarım. Bir anlamda "sınıflar mücadelesi" sadece sosyolojik bir tema olarak görülmemelidir; aynı zamanda toplumsal olguların çalışılmasında, analiz önceliği verilmesi gereken bir kavrayışı ifade eder. Peki neden? Zira toplumsal sınıf fenomenal/görüngüsel bir kategoridir, Marx'ın çözümlemelerinde özsel olan, gerçek olan kategori, sınıflar mücadelesidir. Bir başka ifade ile toplumsal sınıflar, sınıf mücadelesinin etkisi olarak, sonucu olarak oluşurlar. Bu önerme E.P. Thomson'ın dilimize İngiliz İşçi Sınıfının Oluşumu adıyla çevrilen başyapıtının ana fikridir. Bu fikri tamamlayan ikinci önerme sınıflar mücadelesinin sadece karşıtlar arasındaki bir mücadele olmayıp, her bir sınıfın kendi hakkında da sürdüğü yönündedir. Dolayısıyla sınıf mücadelesinin analitik önceliği dendiğinde, çelişkili ilişkisellik ile kendi varlıklarını oluşturan öznelerin hem kendi aralarındaki hem de kendi içlerindeki dinamikleri çözümleme olanağı yaratılmış oluyor. Bir başka ifade ile ne sadece öznelerin anlam/erek ihtiva eden eylemleri ne de sadece yapısal ilişki örüntüleri, özneler-arası nesnellığı kavrayan, tarihselliği yapılaşmış örüntüleri ile, yapıyı da tarihselleşmiş süreçleri ile kavrayan bir metodolojik pozisyondan, ya da yaygın bilinen adı ile tarihsel maddeci yaklaşımdan, söz etmiş olunuyor.

Ben bu yaklaşımın bir gereği olarak emek ve sermaye şeklindeki tarihsel kapitalizmin iki temel sınıfını, uzlaşmaz karşıtlıktaki tarihsel eğilimlerin taşıyıcıları olarak görmenin daha anlamlı olduğunu düşünüyorum. Yani, tarihsel maddeci analizin esasen ne salt yapı ne de salt süreç analizi olmayıp esasen temel sınıflara ait bir eğilim analizi anlamına geldiğini düşünüyorum. Lafı daha fazla uzatmadan uzlaşmaz karşıtlık içeren temel eğilimlerden söz edelim. Burada sermayenin temel eğilimi, karlılık ve rekabet edebilirlik arzu ve önceliği çerçevesinde, emeği doğrudan doğruya salt bir üretim girdisinden, yalın bir meta formundan ibaret kılmak yönündedir. Emek ile sınırlı olmayacak şekilde meta formu, sermaye dünyası için gerek şarttır; hem geleneksel hem de kamusal mahiyetteki meta dışı varlık ve olanakların; özelleştirme, mülksüzleştirme, proleterleşme ve metalaşma adı verilen işlemlerle sermayeleşmesi, bu tarihsel eğilim gereğidir. İnsanın üretken kapasitesini meta formuna indirgeyen, emek-gücünün yeniden üretim gereklerini de fiziki ihtiyaçlarla sınırlayan bir toplumsal ilişki kalıbından

söz ediyoruz, sermaye derken. Toplum ve Hekim Dergisinin yuvarlak masa toplantısı davet metninde "Günümüz kapitalizmi, emek gücünün yeniden üretimine yönelik olarak daha kaygısız hareket etmektedir" yönündeki tespiti, önemlidir; neoliberalizm gibi sermayenin proaktif stratejisi, bir yandan işsizlik üretirken bir yandan da güvencesiz istihdamı yaygınlaştırmıştır.

Emeğin tarihsel eğilimi ise bunun tam tersi istikamettedir. Emek, kendi üretken kapasitesini metalaştırarak kapitalizm koşullarında bir metadan ibaret olmayı asla kabullenmez. Emek-gücü, metalaştırılmış metadır ve her an meta-dışına çıkacak kapasiteye sahip biricik metadır. Marx da emek-gücünden söz ederken "özel", "biricik" sıfatlarını kullanır. Emeğin meta formu, yani emek gücü, herhangi bir meta değildir; girdi kalemlerinden biri olarak dahil olduğu üretim sürecinden nihai ürün içinde önceki varlığını kaybeden bir meta değildir, emek-gücü. Tam da bu karakteri nedeniyle, emeğin üretken kapasitesi metalaşmış olsa bile emeğin tamamı asla salt bir meta formuna indirgenemez ve o form içinde sabit tutulamaz. Canlı emek buna bireysel olarak da direnir, kolektif olarak da direnir. Emeğin tarihsel eğilimini böyle görmek gerektiği kanısındayım. Marx'ın özel meta dediğine Polanyi "sözde meta" diyor, gerekçesi "Pazar için üretilmemiş" olması, o nedenle toprağa da, pazar için üretilmemekle birlikte pazarda alınıp-satılan bütün varlıklara "sözde meta" diyor. Marx'ın kullandığı anlam; evet emeğin metalaşması kapitalizmi tüm diğer üretim ilişkilerinden ayırt eden en önemli özellik ve fakat emeğin de asli karakteri itildiği yere direnmesi ve saf bir meta olarak muamele görmeye, bireysel ve kolektif olarak direnme kapasitesine ve eğilimine sahip olmasıdır.

Şimdi buradan bu toplantının temel sorusuna geçebiliriz; sınıflar mücadelesi dünyada ve ülkede ne durumdadır, hangi formlara bürünmüştür, bürünmektedir? Tarihsel kapitalizmin neoliberal evresine karşı ne tür seçenekler ortaya çıkmıştır, çıkmaktadır? Ve nihayet halimiz nice olacaktır? Uluslararası işçi sınıfı mücadelesi ile elde edilmiş kazanımlar büyük ölçüde tasfiye oldu. Yeniden kazanılması gibi bir olasılık var mıdır, bu mümkün müdür?

Neoliberalizm işçi sınıfının bütün sosyal kazanımlarını tahrip ederken, sınıf olarak güçten düşürür, etkisizleştirirken aynı zamanda muazzam bir işçileşme dalgası da yarattı. Sınıfsal mücadele kapasitesini zayıflattığı işçi sınıfının nicel varlığını inanılmaz boyutlara taşıdı. Örneğin Harvard'lı liberal iktisat profesörü Richard Freeman 1990'dan 2005'e

küresel işçi havuzunun 1.46 milyardan 2.92 milyara çıkışı için "great doubling" "büyük ikiye katlanış" der. Kapitalizmin hiçbir döneminde, böylesi kısa zaman diliminde -ki 1990-2005 arası tempo günümüze kadar sürmektedir- bu çapta bir işçileşme yaşanmadı. Freeman "Bu çaptaki bir gelişmenin etkilerini kestirmek için iktisat profesörü olmaya gerek yok" da der. Mealen aktarırsam, "hepimizin ücretleri düşecek, dua edelim ki Çinli proleterler hızla örgütlenip kendi ücret seviyelerini yukarı çekmeye başlasınlar, böylece ücret seviyelerindeki aşağı doğru inişler bir seviyede dengelenebilsin".

Onur Hamzaoğlu

- Çok özür dilerim, konuşmanızı böleceğim. Bu söylediğiniz dönemde Kıt'a Avrupası'ndaki işçi sınıfının durumuyla, Çin ve Hindistan'da muhtemelen o sürece-emek gücünü satabilme olanağına yeni katılanların-kavuşanların ücretleriyle ilgili durumun birbiriyle farklılığına da dikkat çekmeliyiz sanırım. Değil mi? Yani bir tarafta (Kıt'a Avrupası'nda) ücretler gerilerken, diğer tarafta çok yakın zamana kadar gelirsiz-işsiz olan oldukça kalabalık bir nüfus, çok düşük miktarlarda da olsa düzenli ücrete, gelire sahip olmaya, istihdam edilmeye başlanıyor. Değil mi?

Metin Özuğurlu

-Tabii tabii.

Onur Hamzaoğlu

-Bu durumu da etkilerini de eşzamanlı olarak değerlendirebilir miyiz?

Metin Özuğurlu

-Orada tabii şöyle bir şey de var, içinde yaşadığımız dünya, 1848'de yazılan Komünist Manifestonun öngörülerine çok daha uygun bir dünya halini almaya başladı. Neydi o öngörüler? Nüfus işçileşecek, işçiler yoksullaşacak, yoksullaşan emekçilerin kolektif mücadele kapasiteleri artacak, sınıf dışı kimlik unsurları politik önemlerini kaybedecek. 19. yüzyılın ikinci yarısı ve 20. yüzyıl boyunca nüfusun işçileşmesi Kuzey'de gerçekleşti, Güney'de değil; yoksullaşma işçileşen Kuzey'de değil büyük köylü ve kent yoksulu nüfus öbeklerini barındıran Güney ülkelerinin kaderi oldu; aynı şekilde devrimci kalkışmalar da nüfusun büyük bölümünün işçileştiği merkez ülkelerde değil, kırsal ve kent yoksullarını barındıran periferlerde oldu. Neoliberalizm ile birlikte ilk kez küresel kuzeyde de ücretler düşmeye başladı ve sadece görece yoksullaşma değil, mutlak yoksullaşma da geniş nüfus kesimlerini pençesine aldı. Merkez ülkelerde bir nesil bir önceki nesilden daha kötü koşullarda yaşar duruma ilk kez geliyor. Şu anda

aslında Manifesto'nun işçileşme, yeniden işçileşme ve yoksullaşma gibi sosyolojik öngörüsünün eş zaman ve uzamlı gerçekleşmesine tanıklık ediyoruz; öngörünün, sınıf kapasitesi ve sınıf dışı aidiyetlerin önemini kaybedeceği şeklindeki politik içerikleri için aynı şeyi söylemek mümkün olmayabilir.

İçinde yaşadığımız dünyanın kavranması bakımından, büyük proleterleşme dalgalarının yanı sıra vurgulanması gereken iki husus daha var. İlki uluslararası işbölümünün yeni biçimi ile ilgili iken diğeri de mal ve hizmet üretiminin girift alt-sözleşme ilişkileri ile küresel ölçekte örgütleniyor olmasıdır ki bu sürecin kavramsal adı küresel meta zinciridir. Yeni uluslararası işbölümü, merkez-çevre ilişkisindeki bağımlılık ilişkilerini olmasa bile sömürü ve değer aktarım mekanizmalarını önemli ölçüde değiştirdi. Katma değeri düşük ürünlerin üretim üssü artık Küresel Güney'in engin emek-gücü deryasına sahip çevre ülkeleri haline gelmiştir. Küresel meta zincirinin üretim noktası, "ihracat işlem bölgeleri" ya da bizdeki adıyla "organize sanayi bölgeleri" olarak anılan ve Dünya Ticaret Örgütü esaslarına göre faaliyet sürdüren üretim üsleridir. Örneğin Nike'in mülkiyeti kendisine ait fabrikası yoktur; ama aynı zamanda Güney'in küresel meta zincirine dahil olabilecek kapasitedeki bütün ayakkabı imalathaneleri Nike'in *de facto* fabrikasıdır. Marka, teknolojik bilgi/ know-how ve meta zincirinin işleyiş yetkisi Nike'in elindedir; sözleşme imzaladığı imalathanede işçiler spor ürünleri ile birlikte artı-değer de üretirler; imalathane sahipleri, sadece ürünleri değil aynı zamanda yaratılan artı-değeri de küçük bir meblağ karşılığında Nike'a aktarırlar. Dolayısıyla artı-değerin üretildiği ölçek ile el konulduğu ölçek bu yeni işbölümünde farklılaşmış durumdadır. Otomobil vb gibi katma değeri yüksek ürünlerde ise küresel meta zinciri, aynı stratejiyi, yani üretim risklerini dışsallaştırma stratejisini, ki esas düşük maliyetli işçiliktir, farklı mekanizmalarla uygular; Küresel Güney'e ya doğrudan yatırım yapar ya da o ülkeden bir ortak bulur. Neoliberal dönemin ana-akım kalkınma yaklaşımı azgelişmiş ülkelere, küresel meta zincirine katma değeri düşük emek yoğun malların üretimi ile dahil olun ve orada uzmanlaşın der, bu gerçekleştiği ölçüde katma değeri yüksek teknoloji yoğun ürünlere geçiş yapılabilir olacaktır. Bu kalkınma politikasının patentli Japon iktisatçılara ait, bir de adı var: "Uçan Kaz Paradigması". Bu yaklaşımı Türkiye'ye uyarlayacak olsak, paradigmanın adını "Yolunmuş Kaz" şeklinde değiştirmemiz uygun olacaktır. Küresel meta zincirine tekstil gibi emek yoğun ve katma değeri düşük ürünlerle dahil olduk, ülkeyi göçmen işçilerle doldurduk, ücretleri baskıladıkça baskıladık,

ne katma değeri yüksek ürünler ligine yükseldik ne de tekstil patronlarına ucuz işçilik beğendirebildik. Baksanıza Öz İplik İş Sendikası Başkanı Rafi Ay "üretim şartlarını beğenmediği için fabrikasını Mısır'a taşıyan firma sayısı 130'a ulaştı," diyor. Bu sektörde işinden edilen işçi sayısı son bir yılda 90 bine ulaşmış bulunuyor.

Şimdi işçileşen, ihtiyaçların artan oranda metalaşması neticesinde ücret gelirine bağlılık düzeyi son derece yükselen, bununla birlikte ücret pazarlık gücü bireysel ve kolektif biçimiyle son derece gerileyen, işsiz kalmak ile istihdam edilmek sarmalına dolanan ve güvencesizliği ve geleceksizliği iliklerine kadar hisseden bir toplumda yaşıyoruz. Tablonun bu umut kırıcı yönüne vurgu yapanlar, işçilerin kolektif bir sınıf olarak davranma kapasitesinin de artık sonlandığını ileri sürüyorlar. İçinde yaşadığımız sürecin bir boyutu böyle, bu da son derece anlaşılır bir durumdur. Ancak başka boyutlar da söz konusu.

Kapitalist üretim sürecinde işçi sınıfının kolektif mücadele kapasitesi söz konusu edildiğinde ihmal edilmemesi gereken nosyon, Marx'ın koyduğu isim ile kolektif işçidir. İşletme ya da kurum içi işbölümünde farklı vasıf düzeyleri ile farklı işlemler üstlenen işçiler arasındaki ilişkilerin etkisini ifade eder kolektif işçi; bir anlamda somut işçiler ya da özneler arası nesnellik konumudur. Kapitalist emek sürecinin parçalara ayırdığı ve işçiyi çalıştığı makinenin ya da gerçekleştirdiği işlemin parça-pinçik bilgisine mihladiği işleyişin tam zıddıdır kolektif işçi; üretim sürecinin bütünlüklü bilgisini işçinin kolektif iradesine açar, emek sürecinin denetimini talep eder ve nihayet üretim araçlarının özel mülkiyetini sorun-sallaştırır. Çeşitlenen istihdam biçimlerine ve küresel ölçekte de yaygınlaşan alt-sözleşmeye dayalı mal ve hizmet üretimlerine bakıldığında sermayenin ana hedefinin kolektif işçi oluşumunu -ki o tekil işçiler arasındaki deneyim paylaşımının etkileri demektir- engellemek olduğu rahatlıkla söylenebilir.

Burada iki hususun altı çizilmeli; üretim ve yeniden üretim ya da yaşam mekanı ortaklığı, deneyim paylaşımı bakımından tabi ki doğal fiziki temas olanağı yaratıyordu; maden havzalarındaki ya da binlerce işçinin çalıştığı entegre sınai tesislerdeki militan işçi mücadelelerinin arka planında, kolektif işçi oluşumunu fiziken mümkün kılan mekan ortaklığı önemli bir yere sahipti. Son 30-40 yıldır izlenen istihdam stratejileri, işçilerin mekânsal ortaklaşmasını mümkün merteye minimum seviyelere çeken, işlem birimlerini mekânsal olarak birbirinden

yalıtan hedeflere sahiptir. Küresel meta zinciri içinde belli bir nihai ürün, üç-beş ülkede gerçekleştirilen parça işlerin birleştirilmesi ile ortaya çıkabilmektedir. Ancak kolektif işçi oluşumu bakımından asıl hadise, üretim sürecinin farklı işlemlerindeki deneyimlerin paylaşımı hadisesidir; bunun fiziki mekan üzerinde gerçekleşmesi, tamamlayıcı bir boyutu teşkil eder. Evet fiziki mekanı parçaladılar, ancak dijital network, sanal ağ ortamı, deneyim paylaşımının ana mecrası haline gelmeye başladı ki bunun, patlamalı bir şekilde gelişen işçi mücadelelerindeki kurucu/örgütleyici etkisini görmeye de başladık. O halde küresel meta zinciri şeklindeki işleyişi, kolektif işçi oluşumunun enternasyonalist bir karakter kazanması olarak da tanımlayabiliriz. Şu argümanı rahatlıkla formüle edebiliriz: İşçi sınıfı enternasyonalizmi artık sadece ideolojik bir tema değildir, doğrudan doğruya küresel kolektif işçinin varlığı gereğidir. Geçenlerde mücadeleciler sendikacıardan bir yöneticiden dinledim, yürüttükleri bir direnişe, aynı işi aynı firmaya Vietnam'dan üreten işçilerden dayanışma mesajları gelmiş, hiç ilişkide olmadıkları, beklemedikleri, sürpriz ve sevindirici bir olay olmuş.

Kolektif işçi kavrayışının kilit unsuru üretici aidiyettir; Gramsci, geçen yüzyılın başlarında sendikaları, işçileri sadece ücretli olarak kavramakla eleştiriyor ve onların üretici niteliklerini kavrayacak örgüt formu olarak fabrika konsey ve komitelerini öneriyordu. Ne var ki işçinin üretici varlığını odağına alan örgüt formları genelleşemedi, tersine işçiyi ücretli olarak kavrayan sendika tipi örgütler, evrensel işçi örgütleri olarak varlıklarını sürdürdüler. Ancak Gramsci'nin uzun ömürlü olmayan müdahale ve uyarısı özellikle içinde bulunduğumuz zaman dilimi bakımından son derece güncelleşmiş durumdadır. Zira ücretleri iyileştirecek araçlar ve olanaklar son derece kısıtlıdır; her şeyden önce küresel piyasalara entegre olmuş bütün coğrafyalarda olduğu gibi fiyatlar ki buna emek-gücünün fiyatı yani ücreti de dahildir, uluslararası piyasa ölçeğinde belirlenmektedir. Oysa ücret pazarlıkları önceki yüzyılda olduğu gibi hala ulusal ölçekte kurulan masalarda gerçekleşmektedir. Dolayısıyla toplu pazarlık masalarını ücretlerin belirlendiği yerler değil, uluslararası piyasa ölçeğinde belirlenmiş ücretlerin ülke ölçeğine uyarlandığı yerler olarak görmek, daha gerçekçi olacaktır.

Özetle kolektif işçi vurgusu ile birlikte işçi sınıfını sadece ücretli değil, aynı zamanda üretici aidiyeti ile kavramak bence önem kazanıyor. Yani toplumu şöyle düşünelim; mal üretenler, hizmet üretenler, bilgi üretenler, işte küçük köylüleri de dahil ederek

ürün üretenler, hani neredeyse değeri yaratanların tamamı, sermayenin nüfuzu altında güvencesizleşme ve geleceksizleşme anlamında ortaklaşmış bir yazgıyı paylaşıyorlar. Kader ortaklığını siyasallaştırdıklarında, yani üretenlerin yöneten olduğu bir ülkeyi kurmak için birleşik bir cephe oluşturarak ayağa kalktıklarında, makus talihlerini de değiştirebilecek olanağı yaratmış olacaklar.

Hakan Tüzün

-Çok teşekkür ederiz hocam. Şimdi isterseniz Yüksel Hocaya dönelim.

Yüksel Akkaya

-Teşekkürler. Yok, Metin, ben sen güncelin içindesin, ben iletişim fakültesindeyim, bu alandan koştum, diye söyledim. Sen alanın içindesin diye yaptığını söyledim. Şimdi aslında bu konuyu sendikaların tartışması lazım ama TTB tartışıyor. Önemli bir eksikliğe işaret ediyor. Onun için ben de çok önemli ve anlamlı buldum. Biz sınıf deyince genelde bir soyutlama yapıyoruz hatta bir de güzelleme yapıyoruz. İki de doğru mu bilmiyorum. Mesela bugün motor kuryeleri sınıfa dahil edebilir miyiz? Atık kâğıt toplayanları sınıfa dahil edebilir miyiz? Ev hizmetlerinde çalışanları sınıfa dahil edebilir miyiz? Bizim Marksist sınıf analizcileri biraz böyle sınıfı daraltmaya çalışıyorlar. Biraz fabrikanın içine iterek biraz sanayi işçisi olarak. Oysa sınıfı genişletmek lazım. Yine Marksist analizler sınıf mücadelelerine baktıklarında daha çok fabrikalarda gelişen eylemlere bakıyorlar. Grevler, işgaller, vesaire falan. Oysa bence sınıfı genişletmek lazım. Çünkü sınıfın önemli bir kesimi Çin ve Hindistan'la birlikte güneye kaymış olmakla birlikte, enformel olarak prekarya olarak çalışan sınıfın önemli bir kesimi güneyde yaşıyor. Dolayısıyla bizim buralara bakmamız lazım. Bir at gözlüğü ile değil de seçici bir algıyla değil de sınıfı genişletmek lazım. Sınıf mücadelesine de buradan bakmak lazım. Bugün dünyada çalışanların yaklaşık yüzde altmış, bizim prekarya dediğimiz insanlar, Marx'ın lümpen proletarya dediği insanlar. Dolayısıyla lümpen proletarya deyip prekaryayı sınıf dışı bırakmak bence doğru bir analiz değil. Özellikle sınıf mücadeleleri açısından baktığımızda, onun için işçi sınıfını, fabrikalardan, sanayileşmiş kentlerden sanayileşmiş ülkelerden çıkarıp prekaryanın yaygın olduğu yerlere doğru genişletmek anlamlı olur diye düşünüyorum. Onun için bu kuzey güney ayrımını biraz daha ön planda tutmak anlamlı olur.

Metin geçerken değindi. İşçi sınıfını sınıf yapan, mücadeleye iten şey kuşkusuz çıkar çatışması. Çıkar çatışmasında bir tarafta üretici işçi var, bir tarafta

tüketici bir işçi var. Üretici işçilere on dokuzuncu yüzyıl üzerinde baktığımızda örgütlenmeyi önemsediklerini, mücadele ettiklerini, çıkar çatışmasında uyum sağlamak yerine mücadeleyi benimsediklerini görüyoruz. Çünkü üretici işçi çalışırken bir zahmet çekiyor. Zamanının önemli bir kısmını oraya ayırıyor, fiziksel olarak yoruluyor, zaten çalışma başka dillerde zahmet, eziyet anlamına geliyor. Bir tek bizim Türkçede böyle nötr bir yerde duruyor. Çalışma iyiymiş gibi görünüyor, algılanıyor. Oysa çalışma Latince köklerinden de anladığımız gibi zahmetli iş. Dolayısıyla bu zahmetli iş yapan insanlar mesela Ludistler gibi makinalara yönelik sert müdahalelerde bulunmuşlardı ama sadece makine kırmakla uğraşmamışlardır, makine kırıcıları değildir. Çünkü alet edevat kullandıkça mesela kolları yoruluyor, bedenleri yoruluyor, buna itiraz ediyorlar. Ama öbür taraftan makineleşme ile birlikte çocuk ve kadın emeği piyasaya girdiği için ustalık gibi bazı özellikli şeyler zanaatkarlar değersizleşiyor. Onun için sınıfı genişletmekte yarar var. Çıkar çatışmalarını da uyumlaştırmamakta yarar var.

Oysa biz yirminci yüzyıl işçisine baktığımızda, yirmi birinci yüz yıl işçisine baktığımızda karşımızda bir tüketici kişi görüyoruz. Yani çıkar çatışmalarını ön plana çıkarmaktan çok sahip olduğu işi korumaya çalışan, işsizlikten korkan ama tüketim dünyasının da en önemli aktörlerinden olan bir işçiden söz ediyoruz. Onun için on dokuzuncu yüzyılın mücadeleleriyle, yirminci yüzyılın işçi mücadelelerini karşılaştırdığımızda, sert agresif mücadelelerin yerini sosyal diyalog, ikili üçlü komiteler, konseyler ve benzeri gibi sınıfı pasifize edecek şeyler karşımıza çıkıyor. Mesela ben 1999 yılına kadar Türkiye'deki işçi hareketlerine eylemlerine bakmıştım. Ortalama on yılda bir işçiler greve gitmiş ya da bir eyleme başvurmuş bir işyerinde. İşyerlerinin büyük çoğunluğunda hiç grev, eylem ve benzeri şey olmamış. Bugün benzeri bir niceliksel araştırma yapsak ortaya çok daha vahim, kötü bir şey çıkacak. Ben Osmanlı'dan günümüzde bu grevlerin niceliksel sayısını çıkarmıştım, artık sıfır çizginin altında seyrediyoruz. Yani bugün grev sözcüğünü bilmeyen işçiler var. Sendika sözcüğünü bilmeyen işçiler var. Dönüp baktığımızda bu bir parça pasifize etmekten kaynaklanan bir şey. Onun için bu ekonomik ve sosyal konsey gibi çok popüler, sosyal diyalog gibi çok popüler şeylerden işçi sınıfının kaçınması lazım. Çünkü bunlar sınıfı kuralların belirlenmesine dahil ederek, belli kararların alınmasına ortak edilerek pasifize ediyor. Ben buna katılımcı zorbalık diyorum. Çünkü siz mesela bizim asgari ücret tespit komisyonunda olduğu gibi, burada etkin değilsiniz fakat bu oyuna dahil ediliyorsunuz.

Sonra size diyorlar ki bir karar aldık. Siz de bu oyuna katıldığınız için buna itiraz etmeyeceksiniz. Dolayısıyla Asgari Ücret Tespit Komisyonu tarafları daha baştan pasifize ediyor. Onun için disiplinler üzerinden de baktığımızda bizim çalışma ekonomisi ve endüstri ilişkileri bölümleri artık işverenlerin bölümlerine, onlara bilgi üreten bölümlere dönüşmüş durumda. İşletme disiplini çoktan böyleydi ama sosyal psikoloji, endüstri psikolojisi, çalışma psikolojisi, çalışma sosyolojisi disiplinleri de böyle. Sermaye cephesi işçi sınıfını pasifize etmek için mücadeleden uzaklaştırmak için çeşitli yollar, yordamlar geliştiriyor ve bunu da çok becererek yapıyor. Yani mesela artık işçiye işçi demiyoruz, iş gören falan diyoruz değil mi? Başka bir şey işçilerde böyle, biz işçi değiliz, iş göreniz diyorlar filan. Burada zaten siz işçi oluşunuzu reddederek mücadeleden kaçılıyorsunuz, pasifize oluyorsunuz. Onun için bir parça buradan bakmanın anlamlı olacağını düşünüyorum.

Şimdi işsizlere artık nüfus gözüyle bakılıyor. Fakat işsizler bu artık nüfus işçi sınıfının mücadelesinin önünde de en önemli engeli oluşturuyor. Engels, İngiltere'deki emekçilerin durumunu incelediği kitabında 1845'te şunun altını çiziyor, ki işçi sınıfının içinde büyük bir rekabet vardır. İşçinin işçiyle rekabeti, işçinin işsizle rekabeti, işsizlerin işsizle rekabeti var. Bu rekabet hem mücadeleyi bozmakta hem sınıf bilincinin oluşmasını engellemekte. Dolayısıyla bu artık nüfus, Hayek'in, Malthus'un artık nüfus olarak değerlendirdiği bu kesimin de sınıf mücadelesinde bir yeri olduğunu bilmek lazım. Örneğin Arjantin'de doksanların sonunda işsizler yolları keserek üretilen malların dağıtımını engellediler. Neredeyse bir işsizler devrimi gerçekleştireceklerdi. Devrim teorileri üzerinden baktığımızda, yani işçi sınıfı sadece işçi sınıfı olarak devrimci bir sınıf değil. Dolayısıyla bu işsizler, mülksüzler de var.

İkincisi belirleyici şey işçi sınıfının mülksüzleşmesi. Bunu hepimiz biliyoruz. Fakat artık işçi sınıfı sadece mülksüzleşmiş değil, aynı zamanda yoksullaşmış durumda. Mesela asgari ücretle normal ücretler artık bir norm ücrete dönüşmüş durumda. Yani eskiden asgari ücretle bir işçinin aldığı ücret arasında büyük bir fark, makas varken şimdi daralmış durumda. Bu büyük bir yoksullaşmaya işaret ediyor. Sadece yoksullaşma mı? Bir de yoksunlaşmaya yol açıyor. Sağlık hizmetlerinden yararlanamamak, eğitimden yararlanamamak gibi çeşitli yoksunlukları da beraberinde üretiyor. Yani yirminci yüzyılın sonlarına doğru baktığımızda işçi sınıfının temel özelliklerini kaybettiğini, atomize olduğunu, kimliğini kimliksizleştirdiğini görüyoruz. Bunların da

önemli bir kısmı üretici işçiden çıkıp tüketici işçiye dönüşmesinden kaynaklanıyor, yoksullaşmasından kaynaklanıyor.

Örgütlenme açısından baktığımızda ne yazık ki tüm zamanların en kötü örgütlenme dönemini yaşadığımızı görüyoruz. Sendikal örgütlenmeden söz edeceksek, çok fetişleştirilen işçi sınıfının örgütlü olarak üye sayıları düşmüş, üyelik oranları düşmüş, dolayısıyla bir temsil sorunu ortaya çıkmış. Bu biraz da yine bizim Marksistlerin fetişleştirdiği bir şey. Sınıfın örgütlenmesi sadece sendikalaşma ile değil, zaten işçi sınıfı daha başlangıçta ekonomik ve sosyal risklere karşı başka dernekler, sandıklar, sandukalar kurarak yapmış, kendisini güvence altına almaya çalışmış, onun için sendikalaşmanın oldukça zor olduğu, tehlikeli olduğu böyle dönemlerde alternatif bazı örgütlenmelere gitmekte yarar var. Dernekler şeklinde olabilir, kooperatifler şeklinde olabilir. Bu Türkiye'nin de yakınlarda deneyimlediği şeylerden biri. Mesela 1938'de sınıf esasına dayalı cemiyet yasası geldiğinde, işçiler bolca kooperatif kurmuş, inşaat kooperatifi, tarım kooperatifi, vesaire falan. Kırk altı sendikacılığı denilen sendikaların kurucularına baktığımızda, bunların önemli bir kısmının bu kooperatiflerin yöneticileri olduğunu görüyoruz. Sınıfı sadece sendikaya sıkıştırmamak lazım. Sadece sendikaya sıkıştırırsak kontrolü de kolay olan bir yapı ortaya çıkıyor. Onun için bir parça da başka daha çoğulcu örgütlenmelere gitmekte yarar var diye düşünüyorum. Onun için bir parça yeni arayışlar sınıf mücadelesi açısından da anlamlı ve önemli olabilir, sınıfın kendisini bulmasında. Eskiden işçi mahalleleri vardı, şimdi o mahalleler de yok. İşçiler sadece işyerlerinde bir araya geliyor, sonra dağılıyor; işçi kahveleri vesaire, bunların hepsi ortadan kalktı. Onun için işçi sınıfını bir parça yeniden okumakta yarar var. Yani bu enformel çalışanlar dediğimiz prekarya olarak çalışanlar dediğimiz sınıf kesimini önemsemeliyiz. Toplumsal mücadele açısından değerlendirmeliyiz. Metin'in söylediği gibi sınıf bir parça da mücadelenin içinde geliyor, ama hem dünyaya hem Türkiye'ye baktığımızda sınıf mücadelelerinin Mandel'in söylediği gibi uzun dalgalar şeklinde gerçekleştiğini görüyoruz. Yani bir hareketleniyor bir dönem, sonra uzun bir sessizliğe yattıyor. Mesela bizim Osmanlı'dan günümüze bakacak olursak, işte 1908'de bir grev dalgası var. Sonra bir 15-16 Haziran var. Sonra 1989 bahar eylemleri var. Arkadan bir tane de Gezi var. Ben Geziyi de, kimisi halk ayaklanması falan olarak değerlendiriyor ama, sonuçta sınıfı ilgilendiren bir olay olduğu için, onu da, sınıf mücadelesinin bir parçası olarak görüyorum. Bu bize şunu gösteriyor, sınıf mücadelesinde büyük ara boşluklar var.

Bu ara boşluklar işçi sınıfının da köreldiği dönemler, kendisini unuttuğu dönemler. Dolayısıyla belki sınıf mücadelelerinde siyasal yapıların yapması gereken şey, bu uykuya çekilmiş olan sınıfı başka bir şekilde diri tutmaktır, ayakta tutmaktır. Bugün mesela asgari ücretliler asgari ücretin çok düşük olduğunu söylüyorlar ama hiçbir asgari ücretli eylemde yok, bir tepki göstermiyor. Türkiye’de işçi sınıfının yaklaşık yarısını asgari ücretliler oluşturuyor ama çok sessizler. Bu da biraz sendikal yapıların temsil yeteneğinden kaynaklı.

Özgür Müftüoğlu

-Hocam pardon, yeri gelmişken alternatif işçi örgütleri diyorsunuz ya partileri burada nasıl değerlendirilim?

Yüksel Akkaya

-Oraya geldim. Türkiye’deki siyasal yapılar ne yazık ki on dokuzuncu yüzyılın, Metin de işaret etti, komünist manifestosunda kalmış durumda. Yeni dünyayı, yeni sınıfı, yeni toplumsal yapıyı analiz ederek yeni politikalar oluşturamamış durumda. Özellikle radikal siyasal yapılar açısından baktığımızda; iki yılda, üç yılda bir kongre yapıyorlar ama her kongreye de, çelik, en iyi kongre diyorlar, program diyorlar. Oysa bir öncekini reddediyorlar ama her seferinde aynı şeyi söylüyorlar. Dolayısıyla aynı yerde dolaşıyorlar. Mesela bugün siyasal yapılara baktığımızda atık kâğıt işçileri onların hiç umurunda değil. Atık kâğıt deyip bunu hukuka sıkıştırmanın da anlamı yok. Sonuçta biz işçiyi, çalışanı, bir sözleşmeye bağlı olarak ücret karşısında çalışan olarak görüyorsak atık kâğıt işçileri de bunun parçası ya da ev hizmetlerinde çalışanlar da bunun parçası. Bu geniş kesimleri dışladığımızda bir şey yapamıyoruz. O yüzden bizim siyasal yapılar da ne yazık ki, yine Marksist yaklaşımın bir parçası olarak sendikal örgütlenmeyi, özellikle de işkolu sendikacılığını fetişleştirmiş durumda, en büyük çıkmazı burada. Oysa siz ne kadar çeşitlendirirseniz, örgütlenme de o kadar yaygınlaşır. Kamu çalışanlarının örgütlenmesi yakın bir deneyim değil mi? İşyerlerinde başlayan her siyasal yapının bir örgütünün olduğu bir şey. Sonra biz bunu işkolu sendikacılığı önemlidir diye işkolu sendikacılığına evrilttik ve her biri yavaş yavaş zayıflayarak bitme noktasına gelmiş durumda. Yani 1990’ların sonu, 2000’lerin başındaki Eğitim-Sen’e baktığımızda herhangi bir eylemde etkili şey yaptığını görüyoruz. Bugün üye sayısının azaldığını, eylem yapmaktan korktuğunu da görüyoruz. Onun için siyasal yapılar ne yazık ki örgütlenme açısından, sendikal örgütlenme açısından bile mücadeleyi dumura uğratan bir örgütlenmeye yönelmiş durumda. Yani büyük

sendikalar kuşkusuz eyleme geçtiğinde etkilidir. Ses çıkarır ama duyarsızdır, her sorun için hareket etmez. Bu nedenle işyeri sendikacılığı önemsenmeli, belki meslek sendikacılığı önemsenmeli. TTB’nin de sıkça tartıştığı alanlardan bir tanesi değil mi? Şimdi meslek ağırlıklı hekim sendikaları kuruldu birkaç tane olarak. Çünkü onlar da şunu görüyor; sadece hekimlerin sorunlarını ön plana çıkarmayan bir örgütlenme yetersiz bir örgütlenme. Biz de bir ara öğretim elemanları sendikası kurmuştuk. Şimdi Eğitim-Sen içinde kaybolduk bir meslek sendikası olarak. Eğitim-Sen bizimle hiç ilgilenmiyor. Yüksek öğretim şubesine bir eleman seçecekse kendisi atıyor, bize sormuyor, danışmıyor. Bütün bunlar sonuçta sendikacılığı da ve sendikal hareketi de dumura uğratan, toplumsal muhalefet açısından da olumsuz şeyler içeren özelliklere dönüşüyor diyerek bende şimdilik bunlarla yetineyim.

Hakan Tüzün

-Teşekkür ediyoruz.

Cegerğın Polat

-Ben son saptamaya dair bir soru soracağım. Aslında işkolu sendikacılığının olumsuz olduğuna dair bir vurgu ile başladı ama sonrasında daha mikro meslek kolu örgütlenmenin, kendi verdiğiniz örnek üzerinden de sanki orada keşke bunlar olsaymış ya da olumluymuş gibi söylemiş oldunuz. Orada bir çelişki mi var, yoksa neyi kastettiniz?

Yüksel Akkaya

-İşkolu sendikacılığı da devam edebilir ama sendikal özgürlük açısından da baktığımızda işyeri sendikacılığı da olabilir, meslek sendikacılığı da olur. Bunları da bir konfederasyon, federasyon altında toplayabilirsiniz ama işkolu sendikacılığına sıkıştırmak, illa işkolu sendikası olsun demek doğru bir tavır değil. Mesela Almanya işkolu sendikacılığının çok önemli alanlarından biridir. Fakat Almanya’da doğru düzgün bir işçi hareketlenmesi yok. 1994’de galiba ücretlerle ilgili büyük bir şey yaptılar, grev yaptılar. Onun dışında stabil. Çünkü ne kadar az sayıda şey varsa o kadar kolay kontrol edersiniz değil mi? Onun için işkolu sendikacılığı eğer gereğini yerine getiremiyorsa, özellikle korporatist ilişkilerin olduğu yerde olumsuz bir işlev üstleniyor. Varlığı görkemli bir şey, bir yerde durulmasını hatırlatıyor. Fakat hareket etmediği için bir katkısı yok. Benim doktora tezim korporatizm üzerineydi. Mesela çok ilginç; İkinci Dünya Savaşı sonrası işçi sınıfının örgütlenmesinin altın çağını yaşadığı bir dönem, çoğulcu sendikalar var, fakat devletler çoğulcu sendikacılık yerine iş birliği yapacak merkezleşmiş yapıların

arayışı içine giriyor, bu dönemde. Yeni dönemde de yine benzeri bir iş birliğini öneriyor. Bakıyorsanız bu kez örgütlenme açısından çok vahim bir durumdayız. Kontrol edilebilir işkolu sendikacılığı var ama bu kez de sosyal diyalogu ön plana çıkarıyoruz. Özellikle Uluslararası Çalışma Örgütü ikili, üçlü diyalogu ön plana çıkarıyor. Sosyal diyalog da işte benim tabirimle bir katılımcı zorbalık. Orada güç ilişkisinde zayıfsanız karşı tarafın oyunun kurallarını kabul ediyorsunuz ve onu meşrulaştırıyorsunuz. Bizim de işte son yıllarda özellikle son çeyrek yüzyıla baktığınızda sosyal diyalogun, işyeri komitelerinin, konseylerin, ikili, üçlü yapıların ön plana çıkardığı dönem işçi sınıfının pasifize olduğu ve en az hareketsiz olduğu bir dönem gösteriyor bize.

Bülent Nazım Yılmaz

- Yüksel Hoca konuşmasında sendikal örgütlenmede sayıca zenginlik ve çeşitlilik üzerine genel anlamıyla olumlu değerlendirmelerde bulundu. Bugünkü sendikal dünyadaki sıkıntıları gördüğümüzde ilk bakışta bir çareymiş gibi gözükebilir. Ancak bu sendikal çeşitlilik dayanışmayı göz ardı edip, rekabeti ön plana çıkarmıyor mu?

Yüksel Akkaya

-Rekabet her zaman olumsuz mu? Yaratıcı bir rekabet de olabilir. Mesela sendikal rekabet belki de zenginleştirici yaratıcı bir rekabet de olabilir. Yani hem üyelik açısından hem üyelerin niteliği açısından hem de mücadele açısından hak hukuk savunmak açısından. Bu nedenle her rekabeti kötü görmemek lazım. Özellikle olumlu yanları olan rekabet de söz konusu olabilir, onun için sendikalar açısından. Zaten tarihsel olarak baktığımızda ortaya çıkan bu yapılar belli bir dönem sonra olması gerekeni yapıyor. Yani küçükken bir araya geliyor, farklı bir örgütlenme üzerinden bu deneyleri yaşayabiliyor, daha da büyüyerek, güçlenerek de devam edebiliyor. Yani öyle kalmıyor.

Bülent Nazım Yılmaz

- Görünen, bu çeşitlilik özellikle kamu çalışanları sendikaları için güçlenmeyi birlikte getirmedir. Kamu çalışanları sendikalar yasası meslek sendikacılığını kabul etmiyor. Ancak bugün fiili olarak bu kısıtlama anlamını yitirmiş durumda. Sağlık alanında bunu özellikle görüyoruz. Önce hekimler yolu açtılar, çok sendika görünür hale geldi. Ücret ve hekimlere şiddete yönelik birkaç eylem de buna aracılık etti. Bu görünürlük sağlık iş kolundaki diğer mesleklerde de sendikalaşmayı beraberinde getirdi. Ancak hekim sendikası kuruldu. İlk başta hekimler bir adım öne geçtiler ve bu sendikalar basında,

kamuoyu önünde gelinen aşamada birbirlerine rakip sendikalar olarak görünür hale geldiler. Gelinen aşamada bu durumun sağlık emekçilerinin mücadelesini güçlendirmek bir yana daha da etkisiz hale getirdiğini söylemek mümkün. Bakanlıkla ilişkiler, oraya sırtını dayama çabaları sendikal anlayışı çok açık göstermiyor mu?

Yüksel Akkaya

- Memur-Sen üzerinden bakarsak mesela, onun üzerinden bakarsak, burada bir sendikadan söz edemeyiz. Orada hükümetin uzantısı bir yapıdan, örgütten, bir daireden söz edebiliriz. Bu işçi sendikaları için de geçerli. Mesela Bursa'daki Türk-Metal işverenin bir uzantısı. Bunu şey olarak söylemiyorum, felsefe olarak söylemiyorum, maddi olarak böyle. Oradaki yöneticilerin bir kısmı taşeron, oraya mal, hizmet üretiyor. Dolayısıyla onlar da işverenlerin uzantısı. İşte burada sorun, dumura uğratılmış bir işçi sınıfı var, hareket edemeyen bir işçi sınıfı var. Bir parça da işte işkolu sendikacılığının egemenliğinden kaynaklanan bir şey. Bitiriyorum, bir şey söyleyeyim bitiyor Metin. Altmışlı yıllarda da memur sendikacılığı oldu, yine her okulda bir tane sendika, her hastanede bir sendika neredeyse olmuştu ama oralar birleşmeye doğru bir eğilim gösterirken kapatıldılar.

Metin Özügurlu

- Hekim sendikacılığı konusunda biraz çalışmıştım. Şimdi şöyle düşünmek lazım. Bir kere sendikacılığın tek bir formu yok. Türkiye'den örnek verelim. 1946'dan sonra sendikalar kurulmaya başladığında iki üst birlik formu ortaya çıkıyor; biri federasyon, diğeri de işçi birlikleri. Federasyon aynı işkolunda olup farklı illerde bulunan sendikaların üst birlik formu. Aynı ilde farklı işkolunda örgütlü sendikaların üst birliği de işçi birlikleri oluyor; Kocaeli İşçi Sendikaları Birliği, Ankara İşçi Sendikaları Birliği, İstanbul İşçi Sendikaları Birliği gibi. Türk-İş, işçi birlikleri ve işçi federasyonlarının birleşmesiyle, en üst birlik yani konfederasyon olarak 1952'de kuruluyor. Demokrat Parti'nin ilk yaptığı işlerden biri birlik tipi örgütlenmeyi yasaklamak. Çünkü farklı işkolundaki sendikaların üst aynı mahaldeki birliği ne demek? Dayanışma demek. O nedenle de solcuların rahatlıkla öne çıktıkları üst örgüt oluyor işçi birlikleri. 1960'dan sonra yeniden açılıyor birlikler. 1971 müdahalesinde ise bu sefer tümüyle, anayasal ve yasal dayanakları da ortadan kaldırılıyor. Federasyona gelince, federasyon tipi üst birlikler 12 Eylül 1980'den sonra kaldırılıyor ve bizim şimdi işkolu sendikacılığı dediğimiz milli tip sendikacılık böyle oluşuyor. Oysa şimdi içinde bulunduğumuz durum ne? İstihdam

biçimleri çeşitleniyor diyoruz. Öğretmen mesela, tek bir öğretmenlik istihdam biçimi yok, öyle değil mi? Acayip çeşitlenmiş vaziyette. Onlar da özel öğretmen sendikası diye bir yapı kurdular. Eğitim-Sen ya da diğer sendikalar bu örgütlenmeyi rakip olarak mı görmeliler? Bence hayır. Kendini federasyon gibi görmeli, ya da her bir özgüllükteki örgütlü yapılar arasındaki koordinasyonu sağlayacak yeni bir örgütlenmeye gitmeli. Çünkü neoliberal dönemin karakteristiği şu; parçalıyor ve her bir parçayı birbiriyle rekabet içinde tutuyor. Dolayısıyla herkes aynı şarkıyı, "Senin derdin dert mi, benim derdim yanında" şarkısını söylüyor. Oysa dert ortak, derdin yaşanma biçiminde özgüllükler var kuşkusuz, ama dert ortak. Özgüllükleri içerecek şekilde o ortaklığın örgütünü yaratmak gerekiyor. Hemşireler sendika mı kurdu, kur sendikayı ancak sağlık hizmet örgütlenmesi içinde mücadele hedefine doktoru yerleştirme; sağlık hizmetini üretenlerin kendi iç rekabetlerinin aracı olup sermayeye kan taşıma, tersine diğer sağlık hizmet üretici örgütleri ile koordinasyon içinde ol, çünkü kurtuluş yok tek başına. Peki sen de kurabilirsin, bak, biz sizin koordinasyonunuzu sağlıyoruz. Çünkü dert aynı dert. Sağlık hizmet üretim süreci bütünüyle sermayenin tahakkümü altında; ilaç üretiminden, sağlık ekipman üretimine az sayıdaki ulus ötesi şirketin denetimi altında. Küresel burjuvazi tartışılıyor literatürde, alanlardan biri de sağlık alanı. Yani petrol, telekomünikasyon, sağlık diye sayılıyor söz konusu burjuvazinin sektörel ayakları. Dolayısıyla bu koşullarda milli tipteki işkolu sendikacılığı reaksiyonuyla değil, neoliberal istihdam biçiminin yarattığı parçalanmayı, özgüllükler alanı olarak görüp, o özgüllüğün örgütsel ifadesine olanak tanımak gerekiyor. Ama ortak bir derdin özgül parçalarıdır. Burada birleşik hareketimizi oluşturmalıyız diyen bir perspektif daha anlamlı olabilir. Yani işkolu sendikacılığı mı, meslek sendikacılığı mı bunlar eski zamanların ayrımı. Yeni istihdam biçimleri ve sermayenin tahakkümüne tabi halde hizmet üretiyor olmamız gerçeği karşısında, daha geniş düşünmemiz, daha rahat olmamız gerekiyor.

Özgür Müftüoğlu

-Üretim toplumsallaşmışsa, mücadelenin de ortaklaşması gerektiğini düşünenlerdenim. Karşı sınıfla -burjuvaziyle- mücadelenin en üst düzeyde ortaklaştırılarak yürütülmesi; örgütlenmenin de buna olanak sağlayacak şekilde olması gerekir bence. Ortaklaşa mücadelenin nasıl etkili olacağı; örgütlenirken sınıf içi ayrışmaların ve farklı alanlarda (emek, kimlik, inanç, cinsiyet, ekoloji vb) yürütülen mücadelelerin nasıl bir araya getirileceği üzerine ise ayrıca kafa yormak gerekiyor.

Sendikalar konusuna gelince, iş kolu sendikaları üst düzey sendikalardır ve "merkeziyetçi" bir yapıya sahiptir. Bürokratikleşmeye de neden olan bu merkeziyetçi yapı, sendikal örgütlenmeyi ve toplu pazarlık sistemini düzenleyen yasalarla dayatıyor büyük ölçüde. Ancak sendikaların merkeziyetçi yapısının bürokratlaşan sendikacıların da tercihi olduğunu belirtmek gerekiyor. Bildiğiniz gibi işçi sendikalarının yanı sıra kamu emekçi sendikalarında da sendika içi demokrasiyi sağlayacak mekanizmaları işletilmiyor. Birçok sendikada işyeri temsilciliği gibi mekanizmalar göstermelik olmanın ötesine geçmiyor. Sendika yönetimleri merkezileşerek, sınıfa yabancılaştıkça sermayenin ve siyasi iktidarın kontrolü altına girmeleri de kolaylaşıyor. Bunun sonucu olarak da bugün olduğu gibi işçi sınıfının haklarını savunmanın ötesinde sınıf mücadelesini manipüle ederek sermayenin ya da siyasi iktidarın çıkarlarına hizmet eden "kontra sendikalar" çıkıyor karşımıza. Örneğin Memur Sen, son dönemde izledikleri çizgiyle Hak-İş, Türk-İş. Sendika adını almış bu örgütlerin işçi sınıfını temsil ettiğini söylemek mümkün müdür bugün?

İşçi sınıfının mücadele örgütü olarak tarih sahnesine çıkmış olan sendikaların bugün gelmiş olduğu yerin, eni konu tartışılması gerekiyor. Aynı zamanda sermaye birikim süreci ve üretim sisteminde yaşanan dönüşümün, bu dönüşümün emeğin nicel ve nitel yapısında neden olduğu değişimin ve burjuvazinin yeni hegemonya stratejilerinin de masaya yatırılması gerekmektedir. Bunun yanı sıra burjuvazinin sınıfsal çıkarlarına uygun olarak gerçekleştirdiği değişim ve dönüşüne karşı işçi sınıfının neler yapması gerektiği üzerine de tartışma yürütülmelidir. Zira strateji ve taktiklerini sürekli yenileyen burjuva sınıfı karşısında hiçbir şey değişmemiş gibi eski araç ve yöntemlerle mücadele etmek mümkün değildir. İşçi sınıfı, değişime uygun bir müdele formasyonu oluşturmak zorundadır.

Örneğin, bugün üzerinde sıkça tartışılan "meslek sendikaları"nın nasıl değerlendirmek gerekir? Meslek sendikaları bugün özellikle sağlık alanında yoğunlaşıyor. Başta hekim ve hemşireler olmak üzere sağlık emekçilerini temsil eden meslek sendikaları kuruluyor. Meslek sendikaları konusunu iki yönden değerlendirmek mümkündür. Birincisi, tarihsel olarak meslek sendikalarına baktığımızda, loncaların usta ve çıraklarını temsil etmek üzere çıkan ve kendisini sınıfın bütününden ayıran elitist örgütler olduklarını söyleyebiliriz ki sınıf mücadelesi tarihinde de olumlu bir yeri olduğunu söylemek mümkün değildir. İkinci olarak da meslek sendikalarına

bugünden bakarak bir değerlendirme yapılabilir. Türkiye’de son bir kaç yıl içinde özellikle sağlık alanında olağanüstü sayıda (yanılmıyorsam 30-35 civarında) meslek sendikası kurulmuştur. Bu sendikaları kimin hangi amaçla kurduğu belli değildir. Adı “sendika” olan bu örgütlerin meslek örgütünden ne farkı olduğu da belli değil. Ama sanıyorum özellikle hekimlerin meslek sendikalarının böylesine ilgi görmesinin nedeni, kendisini diğer sağlık emekçileriyle eş görmeyerek, birlikte örgütlenmek istememeleridir. Buradan da “Hekimler işçi midir, değil midir?” sorusuna gelmek durumunda kalınır sanırım.

Diğer profesyonel meslek sahipleri gibi hekimler de yakın zamana kadar kendilerini işçi olarak görmek istemiyor ve sendikalarda örgütlenmekten uzak duruyorlardı. Şimdi meslek sendikası da olsa “sendika” sıfatı taşıyan bir örgütlenme içinde olmaları bir ilerleme olarak kabul edilebilir belki de. Oysa sağlık, toplumsal üretim bir parçası olduğu gibi sağlık hizmetinin sunumu da hekimden hemşireye, hasta bakıcıya kadar kollektif bir emek sürecini içerir. Bu kollektif emek süreci içinden hekim ya da başka bir meslek grubunun, kendi diğerlerinden ayırıştırarak yürüteceği mücadeleyle herhangi bir kazanım elde etmesi mümkün değildir.

Meslek sendikalarını savunanların tezi genellikle, sağlık ya da yükseköğretimde olduğu gibi farklı nitelikte emekçilerin bir arada gerçekleştirdiği üretim ya da hizmet sunumunda yüksek vasfı ancak sayısı az olan kesimin yeterince temsil edilmediğidir (Sağlıkta hekimler, yükseköğretimde öğretim üyeleri vb.). Bunun önemli bir sorun olduğunu kabul etmekle birlikte çözümünün meslek sendikaları gibi ayrı örgütlenmeler olduğunu düşünmüyorum. Çözüm olarak belki de sınıfsal perspektifi kaybetmeden sendika içinde farklı grupların kendilerini ifade edebilecekleri bir temsiliyetin sağlandığı modeller geliştirilebilir. Bunun üzerinde de ayrıca düşünmek ve tartışmak ihtiyacı olduğu kanısındayım.

Yüksel Akkaya

-Zaten daha zayıf olan ortadan kalkacak. Birleşmesi ve bütünleşmesi gerekenler de bütünleşecek büyük olasılıkla. Onun için sürekli o dağınıklık gitmez. Su akar yolunu bulur.

Onur Hamzaoğlu

-Şimdi toplantıya araya vereceğiz, ama ikinci oturunun başında üç hocamızın tekrar ilk olarak söz alması daha uygun olabilir. Özellikle, kendi sunumları-konuşmaları üzerinden, devamı biçiminde

olabileceğini düşünüyorum. Çünkü, Yüksel Hoca “bu sınıf mücadelesi meselesini sendikalara sıkıştır-mayalım” dedi, ama gündemimiz itibarıyla biz bu toplantımızda böyle planlamamış olsak da sendikalara sıkışmış gözüküyoruz, ikinci oturumumuzda bu durumu aşmamız gerekecek.

İkincisi, özellikle sağlık alanında, doğası gereği, hizmet üretilebilmesi için ekip gereksinimi var. Yani sizin söylemiş olduğunuz kolektif işçi meselesi, bütünlüklü değil, neredeyse yok. Çünkü her bir işçi, işin bir parçasını yapmak durumunda. Ama esas sorun, Türkiye’de de uluslararası alanda da sağlık alanı kapitalizmin neoliberal politikalarının uygulanmaya başlanmasıyla birlikte, yeni bir sermaye birikim alanı olarak doksanlarla beraber şekillendi ve var oldu.

Aşırı uzmanlaşmayla beraber, emek süreci parçalandığından, daha önceden bir sağlık meslek grubunun yaptığı iş, o meslek grubu içinde farklı uzmanlık alanları tarafından yapılmaya başlandı. Bir de bununla beraber, hem yine dünya genelinde yeni meslekler olarak ara (perifer, çevre vb) emek gücü bütün sağlık emekçileri içinde en fazla artan grup oldu. Neredeyse “profesyonel” olarak kabul edilen her ebe, hemşire, hekim, veteriner gibi sağlık meslek grubunun yardımcıları ortaya çıktı. Günümüzde, sağlık hizmet üretim alanı dünya genelinde ara emek gücünün en yaygın olduğu üretim alanı haline geldi. Örneğin, acil servise girdiğinizde eskiden bir teknisyen olurdu, bir hekim olurdu, bir hemşire olurdu. Şimdi hasta, ambulans acil servise, acil servisten kliniğe çıkana kadar on ikiden, on üçten fazla, belki on beş tane yeni meslek grubuyla karşı karşıya geliyor. Böyle olunca, işkolu örgütlenmesi mi, meslek örgütlenmesi mi meselesinin de ayrı bir bağlamda, muhtemelen sektörler itibarıyla tartışılması gerekir diye bu soruyu da ben sizlere sormuş olayım. Aradan sonra uygun görürseniz yine sizlerin sözüyle devam ederiz. Yanıtlarınız için şimdiden teşekkür ediyorum.

Hakan Tüzün

-Evet isterseniz bir on beş dakika ara versek uygun olur mu? 15:30 gibi tekrar devam ederiz. Çok teşekkür ederiz.

İKİNCİ BÖLÜM

Hakan Tüzün

-Evet ikinci tura şimdi başlıyoruz. İkinci turdaki konuşmalarımıza isterseniz hocalarımız ile başlayabiliriz. Siz söz almak isterseniz, buyurun Özgür Hocam.

Özgür Müftüoğlu

- Olur, ama en son Onur Hocanın da dediği gibi sınıf mücadelesini sendikalara sıkıştırmamak düşüncesi Yüksel Hocadan çıktı. İsterseniz Yüksel Hocadan devam edelim.

Hakan Tüzün

-Olur, nasıl dersenez hocam, uygun görürseniz öyle yapalım.

Yüksel Akkaya

-Ben uzun süredir bu işkolu sendikacılığıyla hesaplaşıyorum, yeni bir şey değil. Meslek sendikacılığının da aslında Türkiye’de de yeri olduğunu düşünüyorum. Mesela Fransa’da cerrahların ayrı bir sendikası var fakat cerrahların kendi içinde de ayrı sendikaları var. Yani genel cerrahinin dışında ne bileyim ben göğüs cerrahisidir bilmem nedir falan. Onların da farklı örgütleri var. Belli ki bazı ihtiyaçlardan ortaya çıkıyor. Türkiye’de eğer sağlık alanından bakacak olursak, ben de geçen yıl baktım bir şey için; hemşirelerin var, aile hekimleri bir sendika kurmuş. Yine Hekim-Sen diye bir hekim sendikası var. Yani sağlık sektöründe sadece hekimlerden değil ama diğer mesleklerden de örgütlenme var. Teknisyenler falan da var, kimisinin sayısı ihmal edilmeyecek kadar artmış, kimisi kâğıt üzerinde falan duruyor. Bu bir ihtiyaca işaret ediyor. Kuşkusuz her örgütlenme biçiminin avantajları ve dezavantajları var. Bunları iyi değerlendirmek gerekir. Dediğim gibi mesela işkolu sendikacılığı elbette önemlidir. Güçlü bir sendikal yapıdır fakat hantaldır. İşyeri sendikacılığı ya da işletme sendikacılığı oldukça duyarlıdır ama işverenin karşısında yeterince güçlü olmayabilir. Onun için belki bunlar yatay, dikey, hatta örümcek ağı gibi. Ben bir ara öyle bir teori geliştirmeye çalışmıştım, örümcek ağı tipi örgütlenme filan diye yatay, dikey ve çapraz olarak. Birbirini tamamlayan üst örgütlenmelerle de bu zaaf, zayıflıklar falan giderilebilir. Yani işte Metin’in söylediği gibi federasyon şeklinde olabilir, birlik şeklinde olabilir. Kent düzeyinde, 1940’lı yıllarda hemen hemen her kentte bir sendika/birlik var, Adana İşçi Sendikaları Birliği, Güney İşçi Sendikaları Birliği gibi üst yapılar vardır. Bunlar da gerçekten bazı yerlerde önemli müdahalelerde bulunabilmişlerdir. Yine buradan bakarsak sağlık sektörü üzerinden düşünürsek bir ihtiyaçtan kaynaklandığı ortada. Fakat bunlar hani birbirlerini zayıflatan, olumsuz yönde etkileyen şeylerden çok, belki birbirlerini tetikleyip geliştiren özellikler taşıyabilir. Demin dedik ya rekabet sadece kötü bir şey değildir. Yarattığı bir rekabet de söz konusu olabilir. Bizdeki sendikal rekabete baktığımızda çok anlamlı bir sendikal rekabetten söz etmek müm-

kün değil ama ben sendika çoğulculuğunu bütün örgütlenme biçimleriyle önemsiyorum. Niye önemsiyorum? Mevcut sendikal yapılar çalışanlara, işçilere ulaşmıyor. Özellikle mesela taşeron işçilerini görmezden geldi büyük sendikalar çünkü onlar için değmeyecek bir şeydi. Üyelik, aidat, falan; bilmem ne yapamıyoruz. Oysa çoğulcu örgütlenme biçimi, işte 1990’ların sonu, 2000’lerin başında kamu çalışanlarında olduğu gibi çalışanlarda bir heyecan yaratır, bir bilinç oluşturur. O işte sınıfın oluşma biçimini oluşturur. Dolayısıyla sadece bir örgütlenme olarak kalmaz. Bilinçlenmiş bir çalışan işçi sınıfı da yaratır. Ben uzun süre sendikaları eleştirdiğimde, hep şey diyordum, bilmekten korkuyorlar. Niye bilmekten korkuyorsun? Bilince bir şey yapma ihtiyacı duyuyorsun, bir şey yapmalı, bir şey yapmalı falan. Onun için bilmemeyi tercih ediyorlardı. Yani görmemeyi tercih ediyorlardı. Bilmeyerek, görmeyerek geldiğimiz nokta burası. Oysa böyle çoğulcu, herkese dokunan, örgütlenme biçimleri, bilmeyi de gerektirecek, bilmenin verdiği sorumlulukla da devam edecek. Ben şimdi KESK’in Genel Sekreteri seçilen arkadaşına bir mesaj attım. Eskiden Eğitim-Sen’de çalışıyordu. Bu müfredatla ilgili Eğitim-Sen’in bir çalışması var mıydı? Çünkü bu kamu yönetimi reformu dedikleri şey oluştuğunda, mesele biz Mersin’de, okul okul sabahçı, öğlenci değişimi-minde gidip bu reform dedikleri şeyi anlatıyorduk ve oradaki öğretmenler şaşırıyordu, “ya, böyle miymiş” vesaire falan diyorlardı. Şimdi bu müfredatla ilgili benim gördüğüm Eğitim-Sen mesela hiçbir çalışma yapmıyor, dokunmuyor, kimse yapmıyor. Oysa bu müfredat tartışması belki Eğitim-Sen’i de canlandıracak şeylerden biri. Çünkü müfredat sadece Eğitim-Sen üyelerini ilgilendirmiyor. Velileri ilgilendiriyor, velilerin çocuklarını ilgilendiriyor. Yani Türkiye’de iki tane alan; toplumla bütünleşmede, karşılaşmada, etkileşimde iki tane alan var. Sağlık ve eğitim. Bir; sağlık ocakları aracılığıyla her yere yayılabiliyor, ulaşabiliyor. Bir saygınlığı var. Bir de eğitim, ilkokullar, ortaokullar aracılığı ile bir kılcal damar gibi ülkenin her yerine yayılmış. Dolayısıyla bu tip çalışmalar dar sendikacılığın dışında, Metin de bir ara çalıştı, toplumsal hareket sendikacılığı denilen bir sendikal türe yönelmeli. Yani sadece fabrikada, işçinin çalışma süresinde değil, işçinin yaşadığı her yeri sendikal faaliyetin bir alanı olarak görmeli. Bu da dediğim gibi çok yapı, birbirini besleyen, yani olumlu anlamda rekabete yol açan, birbirini besleyen bir örgütlenmeye yol açabilir. Tarihsel deneyimleri bunun, bizim önümüzde var. İşte 1908 İttihat ve Terakki’nin iktidara el koymasından sonraki kısa dönemde çalışanlar hızla hu-

zursuzluklarını dile getirmek için bir greve gittiler. Sonra bu grevlerin tek başına etkili olmayacağını, örgütlenmeye gidilmesi gerektiğini fark ettiler ve örgütlendiler. Yasakladılar. Cemiyet şeklinde örgütlendiler ama sendika gibiydi. Yani adının sendika olması gerekmiyor. Adı sendika ama hiçbir işe yaramıyor. Yani elinizde bir silah var ama yine iğnesi kırık, sopadan bir başka bir anlamı yok. Mesela bu tip şeyler de, sendikalar için, toplumun büyük kesimleriyle buluşma açısından kendisini meşrulaştırma açısından ve kendisini tanıtmak açısından önemli fırsatlar. Ama işte bizim sendikacılarımız bilmekten korkuyorlar hala. Çünkü bilirlerse bir şey yapmaları gerekecek. Ben bundan kaçınılmasının doğru olmadığını hep söyledim. Uluslararası Çalışma Örgütü'nün sendika özgürlükleri dışında, toplumsal kesimlerin örgütlenmesi, mücadeleye hazırlık yapması, bilinçlenmesi açısından bu yapıların olması gerekli. Eğer bir sınıf mücadelesinden, bir toplumsal mücadeleden söz edeceksek, önce sorunlardan haberdar olan, ondan rahatsız olan insanları görmek lazım. Bugün mesela işçi sınıfıyla sermaye arasındaki uzlaşmaz çıkar çatışmasını, uzlaşır olarak gören çok sayıda işçi var. Sendikayı anlamsız gören, grevi anlamsız gören, paternalist bir yaklaşımla işverenin kendisine ekmek verdiğini düşünen bir sınıf var. Bunu aşmak için de dediğim gibi dernekler şeklinde olabilir, kooperatifler şeklinde de olabilir. Önce bir örgütlemek lazım. Türkiye'de gerçekten sendikal örgütlenme çok zor. Ben bir örgütlenme uzmanıyla konuşmuştum. Yörsan'daki örgütlenmeyi anlatmıştı. İlegal örgütler bile böyle örgütlenmiyor. Fabrikadaki bütün işçilerle tek tek görüşmüşler. Fakat şunu söylemişti; sadece sizinle görüştük, siz de kimseye söylemeyin, bilmesinler falan. Sonra barajı aştıktan sonra bütün işçiler birbirine şöyle diyorlar; "üye olmuşsun niye bana haber vermiyorsun". Yani böyle bir şey de var. Sendikal mayalanma özelliği de var Türkiye'nin. İşte 1946 sendikacılığı, ara vermişsiniz sekiz yıl, bir anda patır patır sendikalar kuruyorsunuz. Sınıfın bir örgütlenme arayışı var, tutunma şeyi de var. Fakat biz bunu iyi mayalayıp iyi değerlendiremiyoruz, ne yazık ki. Benden şimdilik bu kadar.

Hakan Tüzün

-Teşekkür ederiz. İkinci tur için, hocam isterseniz size söz verelim.

Metin Özuğurlu

-Ben biraz toplantının ana gündemine ilişkin yaptığım hazırlıkların kalan kısımlarını, izin verirseniz, ifade edeyim. Yüksel Hocanın yürüttüğü tartışmanın devamı mahiyetinde olmayabilir. Öncelikle sermayenin emeğin yeniden üretiminde sorumluluk

üstlenmiyor olması durumu bize ne ifade ediyor? Ben onu, sermaye artık günümüzde gerici bir kategori haline geldi; bir toplumsal ilişki olarak gerici bir kategori haline geldi, diye bakılması gerektiğini düşünüyorum. Marx ilerici rol veriyordu burjuvaziye. Lenin ilerici kapasitesi sonlanmıştı diyordu yirminci yüzyılda. Yirmi birinci yüzyılda da artık gerici bir karakter kazandığı vurgulanmalıdır. Çünkü sadece emeğin yeniden üretiminde sorumluluk üstlenmekle kalmıyor; emeği salt bir meta olarak, temel ihtiyaçlarını dahi ancak piyasa koşullarında bir nakit bağıyla, onu bir kement gibi boynuna bağlayıp, öyle bırakıyor. Tek gelir elde edebileceği meşru alan istihdam; onu da hem daraltıyor hem de güvencesizlik kalıbı ile örgütlüyor. Düşünün ki hem paraya muhtaç kılıyor, hem de muhtaç kıldığı şeyden mahrum ediyor. İnsan düşmanına yapmaz. Dolayısıyla baktığınız zaman, tek tek çok elit, iyi yetişmiş yani müthiş birikimli insanlar olabilirler sermayedarlar; ama yürüttükleri faaliyetin niyet dışı nesnel etkisi gerici bir karakter taşıyor.

İkinci kritik husus, içinde bulunduğumuz dönem bakımından, bir küresel politik sınıf, hâkim sınıf ya da ulus ötesi sınıfsal örgütlenmeler var, "Sanayi roundtable" gibi, çok uluslu şirketlerin CEO'ları, düzenli toplantılar yapıyorlar. Dolayısıyla emperyalizm kuramının içinde bulunduğumuz dönemdeki manası nedir, küresel kuzey, küresel güney çok yaygın kullanılıyor, şimdi. Bunlar uluslararası ölçekteki güç ve sömürü ilişkilerini deşifre edebilen anlamlı tasnifler midir? Bu da netleşmemiz gereken hususlardan birini oluşturuyor. Uluslararası ilişkiler alanı ulus-devletler arası ilişkiler alanı değil artık, doğrudan doğruya emek sermaye ilişkisi alanından söz ediyoruz. Çünkü emek aynı zamanda, içinde bulunduğu toplum itibarıyla, kendi yazgısı üzerinde iradesini kaybetmiş vaziyette. Yani temsili mekanizmalarla sürdürdüğü iradesini. Artık o mekanizmalar işlemiyor. Dolayısıyla hani biz hep yoksullaşma, mülksüzleşme, proleterleşme, metalaşma, gibi süreçlerden söz ediyoruz, bunda yanlış yok, ancak kendisini hukuken yaşadığı toplumun eşit bireyi kılan yurttaşlık statüsü bugün *de facto* işlevsizleşmiş durumda. T.H. Marshall'ın bir yurttaşlık kavramsallaştırması vardır. Medeni haklarla başlar on sekizinci yüzyılda, onun uzantısı mahiyetinde politik haklar on dokuzuncu yüzyıl; medeni haklarla çelişen ama yurttaşlık kurumunu tamamlayan sosyal haklar yirminci yüzyıl. Şimdi sosyal haklar gitti, ancak kaybedilen şeyin aslında yurttaşlık statüsü olduğunu görmemiz gerekiyor. Yani biz sadece sosyal haklarımızı, ücret seviyemizi değil; doğrudan doğruya yurttaş statüsü temelinde,

kendi ait olduğumuz toplumun geleceği hakkında kolektif irademizi ifade edebilecek kanalları da fiilen kaybetmiş durumdayız. Bakan övünerek açıklıyor, sosyal yardım alanların sayısı şu kadar oldu. Kaç milyon oldu? Dört milyon mu? Ne demek bu? Bu sayı, yurttaşlık statüsünü kaybedenlerin sayısıdır. Ben bir sosyal politikacı olarak meseleye böyle bakıyorum. Dolayısıyla sınıf meselesi aynı zamanda bir yurttaşlık meselesi haline bürünmüştür yirmi birinci yüz yılda. Çünkü kaybedilen şey, aynı zamanda bir toplumun hukuken eşit statü sahipliğidir. Bu ise halk olarak ülkemizde egemen bir entite olmadığımız anlamına gelir. Maden yasalarımız mesela, yeraltı kaynaklarının nasıl kullanılacağına yönelik düzenleme yirmi kadar ülkede aşağı yukarı on beş gün gibi bir sürede benzer biçimde değişti. Şimdi bunu hangi irade yaptı? Meclisin iradesi, ulusal iradenin ikametgahı mı yaptı? Hayır, o Dünya Ticaret Örgütü bünyesinde hazırlanan yasa metnini onayladı sadece. O nedenle de, Özgür Hocanın sözünü ettiği; işçi sınıfının çıkarının, toplumun ortak çıkarı olması meselesi, bugün artık teorik bir tespit değil, siyasallaşmayı bekleyen somut bir gerçeklik. Gerçekten de hizmet üreten, bilgi üreten, mal üretenlerin çıkarlarının birliği, çok rahatlıkla ulusun birliği, ulusun çıkarı mertebesine ulaşmıştır. Bu da yine Manifestoda işçi sınıfının kendini ulus olarak örgütlemesi diye tariflenen noktayla ilgilidir. Bu tabii bir yandan bizi muazzam bir pesimizme de itebilir. Çünkü böyle bir şeye alışık değiliz. Çünkü neredeyse Fransız devrimiyle Bolşevik devriminin karması, hibrit bir devrimci süreç gerekiyor bugünkü çıkmazı aşmak için. Bu aslında bir sosyal Cumhuriyet talebidir. Ben iyimserim, doğrusu. İşçi sınıfının bütün o parçalanmışlığı ile birlikte siyasetini arayan bir sınıf olarak görülmesi gerektiğini düşünüyorum. Yani böyle siyasi yapıların edilgen kitlesi yok toplumda, tersine her şeyin farkında, günlük hayatın içinde, çelişkileri bizzat yaşayan ve sezgileri ile sosyal cumhuriyeti kuracak olan iradeyi arayan ve inşa eden üreticiler var.

Sendikacılık hareketi konusunda da, dediğim gibi, sadece ücretli olarak kavrayan değil, onu üretici olarak kavrayan; o da zaten doğrudan doğruya hizmet üretim ya da mal üretim sürecinin kendisini o söz konusu örgütsel faaliyetin merkezine koyan; yani emek sürecini siyasallaştıran bir örgütsel çabayı gündeme getiriyor. Ben de bana tanınan ikinci bölümde bunları ilave etmiş olayım, teşekkür ederim.

Hakan Tüzün

-Biz teşekkür ederiz. Buyurun Özgür hocam.

Özgür Müftüoğlu

-Egemen sınıf, "sistem"i kendi çıkarları doğrultusunda yeniden ve yeniden düzenlerken, işçi sınıfı hep bir adım geriden geliyor. Yani önce üretim biçimleri değişiyor ve buna göre insanların üretim sürecindeki yeri ve konumu değişiyor. Örneğin büyük sermayeyi teşvik eden küçük üreticilere vergi vs. yükü getiren bir düzenlemeyle muayenehanesinde çalışan bir hekim ya da küçük toprak sahibi çiftçi ya da zanaatkar, bir anda sahip olduğu üretim araçlarından vazgeçmek (örneğin muayenehanesini kapatmak, toprağını, atölyesini satmak) zorunda kalıyor. Ardından da başkasının hastanesinde, toprağında ya da atölyesinde ücretli işçi haline geliyor ve toplumsal ilişkilerdeki rolü tamamen değişiyor. Bu onun sınıfsal konumunu da etkiliyor elbette. Ancak insanın maddi yaşam içinde değişimi algılaması da, yeni rolü benimseyip; başka bir ifadeyle yeni sınıfsal konumunun bilincine ulaşıp, içine düştüğü sömürü mekanizmasına karşı bir mücadele çabası içine girmesi de zaman alıyor.

Çerçeve sunumda değinmiştim, işçi sınıfını tanımlayan öznel koşulların anlaşılmasını/algılanmasını ve aynı zamanda işçi sınıfının "kendinde sınıf olmaktan kendi için sınıf"a dönüşmesini zorlaştıran pek çok engel var. Bu engellerin aşılması ve sadece nesnel koşullar içinde sınıf bilinci edinilmesi pek mümkün değil. Bu nedenle sınıf bilincinin kapitalizmin işleyiş felsefesini ve tarihsel sürecini bilmeyi de gerektiren bir süreç olduğunu, tekrar vurgulamak gerekiyor.

Sizler anımsayacaksınız, Sağlıkta Dönüşüm Programının yaşama geçirildiği 2000'li yılların başlarından itibaren Sağlık Emekçileri Sendikası (SES)'in eğitim çalışmalarında, TTB'nin yaz, güz okullarında ve diğer pek çok etkinliğinde bu Program'ın kapitalizmin işleyiş dinamiklerinde nereye oturduğu ve bunun sağlık emek süreçlerini nasıl etkileyeceğini anlatmaya çalışmıştık. Bu Program, geçtiğimiz 20-25 yılda kademe kademe yaşama geçirildi ve biz yaşanacakları topluma ve sağlık emekçilerine yeterince anlatamadığımız için olsa gerek, bugünlere gelen süreci durduramadık. Ama bitmiş değil, kapitalizm var olduğu sürece sağlıkta ve diğer alanlar üzerinden daha fazla birikim elde etme çabaları sürececek ve sınıf çelikleri daha da derinleşecektir. Dolayısıyla sadece üretim sürecinde değil, doğa katledilirken de, yaşam biçimlerine müdahale edilirken ya da halklar arasında düşmanlık yaratılarak savaş politikalarına zemin hazırlanırken de sınıfsal perspektiften hareket etmek gerekiyor.

Bugün sınıfı reddetmek ya da toplumsal analizlede tali bir etken olarak görmek popüler bir yakla-

şım halini almış durumda. Toplumsal sorunlar bir sistem meselesi olmanın ötesinde politikacıların becerilerine bağlı olarak değerlendiriliyor ve buna bağlı olarak da sorunları siyasi partilerin ve politikacıların çözeceği beklentisi içine giriliyor. Bunun büyük ölçüde nicelik olarak büyümesine rağmen işçi sınıfının kendisini "politik özne" olarak görmeyişinden kaynaklandığını düşünüyorum. İşte en yakın örnek 2023 Mayıs'ında yapılan seçimler. Seçim öncesinde Millet İttifakı, toplumun geniş kesimlerinde kurtarıcı olarak görüldü, toplumun tepkisi "Sokağa çıkmayın, sandıkta nasıl olsa biz çözeriz!" mesajı verilerek sindirildi. Oysa Metin Hoca'nın da söylediği gibi Millet İttifakı denilen oluşum görüldüğünün aksine, çıkarları için otoriterleşmeye, sekülerleşmeden vazgeçmeye razı bir sermaye grubuyla hareket ediyordu. Bu nedenle, tek adam rejimine karşı argümanlarla yola çıkan İttifak, seçim yaklaştıkça bu iddiasından uzaklaştı. Seçim sonrasında da bildiğiniz gibi darmadağın oldu. Ama tüm bu süreçte umudunu seçime bağlayanlar büyük bir hayal kırıklığına uğradı ve önemli bir kesim otokratik rejim karşısında umudunu kaybetti.

İşçi sınıfının ve onunla birlikte kapitalizmde dışlanmış olan, ezilen kesimlerin kendi çıkarlarını savunacağı örgütlenmelere ihtiyacı var. "İçinde bulunduğumuz koşullarda hegemonyasını her alanda hissettiren ve yarattığı baskıyla topluma sömürüyü, sefaleti dayatan bir sisteme karşı en iyi örgütlenme modeli, en etkili mücadele yöntemleri nasıl olur?" sorusunun her yönüyle tartışılması gerekir. Daha önce de söylemiştim; ben üretim sürecinde de bölüşüm sürecinde de yaşanan sorunların sınıf temelli olduğuna, bu nedenle mücadelenin de sınıf temelli olması gerektiğine inanıyorum. Bunun kimileri tarafından sınıf indirgemeci bir yaklaşım olduğu düşünülebilir. Ancak toplantının başından bu yana belirtmeye çalıştığım gibi, sınıf mücadelesi kimlik, inanç, cinsiyet ayrımcılığı ya da ekolojik kıyım göz ardı edilerek yapılamaz. Burada önemli olan, "karşımızdaki sorunların kapitalist sistemle bağını kurabilmek"tir. Bu ilişkiselliği kuramayan sendika, parti vb örgütlenmeler Althusser'in deyişiyle "sistemin ideolojik aygıtları" olmanın ötesine geçemeyecektir.

Sağlık alanında yaşanan dönüşüm, ortaya çıkan sorunlar ve mücadele konusunda da durum farklı değildir. Biraz önce Onur Hoca'nın da söylediği gibi sağlık, kamusal bir hizmet alanı olmaktan çıkmış; üzerinden kâr elde edilen yeni bir birikim alanı haline gelmiştir. Dolayısıyla bir taraftan özel hastaneler,

emek ve sermayenin doğrudan karşı karşıya geldiği bir sağlık ortamı olurken diğer taraftan şehir hastanelerinden aile hekimliğine, muayene sürelerinin kısalmasından hekimlerin artan iş yüklerine kadar büyük bir değişim yaşanmaktadır. Bu piyasalaşan her alan gibi kaçınılmaz olarak sağlık emek süreçlerini de etkilemektedir. Elbette sağlık alanının gözardı edilmemesi gereken özgünlükleri vardır. Her şeyden önce sağlık, herhangi bir fabrikadan farklı olarak dışsal fayda sağlayan bir hizmettir. Yani sağlık hizmeti sadece hizmeti alanın değil, toplumun genel sağlığını da ilgilendirmektedir. Eğitim, sağlık gibi dışsal faydası yüksek alanlarda, sorunların sadece bu alanlardaki emekçilerin mücadelesiyle kazanılması mümkün olamaz. O nedenle sorunların toplumsallaştırılması, akabinde de toplum desteği alınmış bir mücadeleye girilmesi gerekir. Sizlerin çok daha iyi bildiği gibi, sağlıkta dönüşüm sürecinde Sağlık Bakanlığı, bilerek ve isteyerek sağlık emekçileriyle sağlık hizmeti alan yurttaşları karşı karşıya getirmek için sağlık emekçilerinin yaptığı iş bırakma eylemleri, beyaz eylemler vb konularında karşı propaganda ile halkı emekçilere karşı kışkırtmak istedi. Bunu ne ölçüde başardı bilemiyorum. Ama aynı yöntemi muhtemelen bundan sonra da kullanacağını düşünüyorum. Bunu şunun için söylüyorum: Sağlıkta süreci tersine çevirecek bir mücadele yürütülecekse, tüm bunların dikkate alınması gerekir.

Sağlık alanında örgütlenme ve mücadele konusunda şunu da eklemek istiyorum: Çok eleştirdiğimiz şehir hastaneleri, birer birer faaliyete geçti. Madem engel olunamadı o halde "şehir hastanelerinin örgütlenmek için fırsat yaratıp yaratmadığına" bakmak gerekir. Çok sayıda sağlık emekçisinin bir arada çalıştığı şehir hastanelerini Fordist fabrikalara benzetiyorum ben. Bildiğiniz gibi Fordist fabrikalar, örgütlenmek için de gerçekleştirilecek eylemlerin etkisi bakımından da son derece uygun bir ortam sunuyordu. "Benzer bir örgütlenme ve mücadele modelini şehir hastaneleri için de uygulamak mümkün müdür? Bu konuda sizler ne düşünüyorsunuz?" sorusunu yönelterek sözü burada bırakmış olayım.

Hakan Tüzün

-Teşekkür ederiz hocam. Şimdi isterseniz Hakem Kurulu üyelerimizden söz almak isteyen olursa onlara dönebiliriz. Sonra tekrar hocalarımıza dönüp o şekilde ilerleyebiliriz.

Cavit Işık Yavuz

-Teşekkürler, çok güzel çerçeveler çizildi. Ben de

hem birkaç değerlendirme yapıp hem de sizlere birkaç soru sormak istiyorum. Bu homojenleşme ve heterojenleşme dedi Metin Hocam, hekimlik alanında da çok gördüğümüz bence iki olgu. Heterojenleşme daha çok aşırı uzmanlaşma ve uzmanlık dallarına yoğunlaşma ile karşımıza çıkıyor. Bu da aslında Türkiye’de belki hekim sendikaları sürecinin bir öncülü olarak başlayan, uzmanlık dernekleri süreciyle başlamış oldu. Bu dünyada da böyle. Özellikle Amerika’da bunun değerlendirmeleri çok yoğun yapılır. Galiba Yüksel Hocam dedi değil mi? 1960 yıllar sendikalaşmanın altın çağıydı, 1960’lı yıllar, o dönem Amerika’da da hekimliğin altın çağı olarak değerlendiriliyor. Çünkü hekimlere büyük bir imtiyaz vermiş sermaye. Onlar birçok anlamda çok güçlü. Çok güçlü bir hekim örgütü var, Amerikan Tabipler Birliği. Ama 1980’lerden sonra bu değişmeye başlıyor. Aşırı uzmanlaşma nedeniyle birçok uzmanlık birliği işin içine giriyor. Eski o güçlü Amerikan Hekimler Birliği gücünü yitiriyor ve hekimler işçileşiyor. Biz de bunu belli ölçülerde Türkiye’de yaşadık ama Türkiye’de hekimlerin özellikle “imtiyazlılardan” ücretli çalışan haline dönmeleri, daha çok kamu sektöründe ücretli çalışma şeklinde karşımıza çıktı. Yani bunu bugün rakamlara baktığımızda da görüyoruz. Sağlık Bakanlığı’nın son istatistik yılında yüz doksan dört bin hekim olduğu belirtiliyor. Sağlık Bakanının geçen sene Mecliste yaptığı konuşmalara göre muhtemelen iki yüz binin üzerinde, iki yüz on beş bin civarında hekim var. Bu rakamla biz OECD ülkeleri arasında bin kişi başına düşen hekim sayısında sonlardayız. Yüzde altmış hekimlerin Sağlık Bakanlığı’nda çalışıyor. Toplam hekimlerin yüzde yirmisi özel sektörde çalışıyor, ama uzman hekimlerde özelde çalışan hekim oranı yüzde otuz ikiye çıkıyor. Yani Türkiye’de üç uzman hekimden biri özel sektörde çalışıyor, şu anda böyle bir tablo var.

Homojenleşme meselesinde de dikkat çeken, hekimlerin çalışma koşulları ve ücret konusundaki ortaklıkları. Hemen hemen birçok uzmanlık dalında, birçok hekim, bu iki konuda bir homojenleşme yaşıyorlar. Olumsuz anlamları daha fazla olmak üzere. İşin ilginç yanı, dünyada da böyle. 2023 yılında İngiltere’de hekimler, benim saydığım sekiz kere greve gittiler. Sekiz kere ve birkaç tanesi dört, beş günlük grevlerdi. İngiltere sağlık sistemi kitlendi. Onların bekleme listeleri şu anda aşırı uzamış durumda ve hekimlerin talepleri çok net. Bence bu mesele Türkiye’de de hekim sendikalarının nerelerden geldiğini göstermesi açısından önemli. İngiltere’deki hekim grevinde şunu söylüyorlar; 2008’den bu yana, “enflasyon karşısında ücretlerimiz yüzde

otuz beş eridi, yüzde otuz beş zam istiyoruz” diyorlar. Hükümetin verdiği yüzde beş ve 2023 yılında ortalığı İngiltere’de salladılar. Buna rağmen hükümet geri adım atmadı ve şimdi ne yapacaklarını bulmaya çalışıyorlar. Çünkü bu kadar grevin de çok işe yaramadığı görüldü. Yüzde altıya çıkardı, size biraz daha ek ödeme verelim falan dedi, ama şu anda bir karşılık da bulamadılar.

Özellikle bu hekim göçü meselesinde de üç faktörün öne çıktığı görünüyor dünya genelinde. Ücret, çalışma koşulları, iş ve yaşam dengesi. Bu üç ana faktör ülkeden ülkeye farklı olsa da ana nedenleri oluşturuyor. Benim buradan birinci sorum şu; bu sendikalar, sendikalaşma meselesinde ücret en önemli şeylerden bir tanesidir, ama hekim örgütlerine özel bakarsak, hekim sendikalarını nereye kadar götürebilir? Bu ücret talepleri midir, bunun kökeni ya da sendikalaşmada ücret nereye oturur, nereye kadar bu sendikaları götürür? İlk sizlerden istediğim değerlendirme bu.

Bir ikincisi de şu; Türkiye’de ilginç bir süreç daha yaşanıyor. Oda seçimlerinden önce Sağlık Bakanı sendikalara meslek örgütünü adres gösterdi. Dedi ki hekim sendikalarına, gidin meslek örgütünüzde örgütlenin. Şimdi bunu nasıl değerlendiriyorsunuz? Yani bakanlık ya da hükümet, bunu sermaye olarak okuyabilir miyiz? Okuyamaz mıyız? Bu hareketi daha fazla yükselmemesi için mi oraya adres gösterdi? Meslek örgütüne hekimler değil de Sağlık Bakanlığı mı sendikal işlevleri yüklemek istiyor. Bir meslek örgütü, TTB’nin kısmen öyle özellikleri var ama, ne kadar sendikal faaliyetleri üstlenebilir ve bunu nereye kadar götürebilir?

Bir de, çok sordum belki ama, Metin Hocam dedi, eskiden bu birlikler önderlik yapıyordu. Şimdi de bu yapılabilir. O zaman bizim çatı meslek örgütümüz nasıl bir önderlik yapmalı? Bu çoğalan alandaki hekim sendikalarına nasıl bir önderlik olabilir? Teşekkür ederim.

Cegerğün Polat

-Ben de aslında Cavit ağabeyin sorusunu tamamlayıcı bir soru sormak istiyorum. Önce bilgi vereceğim. Ben de özel sektörde çalışıyorum. Özel sektörde hekimler diğer sağlık çalışanları gibi değil. Hekimler çoğunlukla sigortalı çalışmıyor. İş güvencesinin olmadığı bir sözleşme ile çalışıyor. Bu sözleşmede bir şirket kurduruluyor size. Bir iş sözleşmesi, anlaşması; ancak size bir alt taşeronmuş gibi davranılıyor. Kalp doktoruysanız, sizi şimdi kalp doktoru gibi tutuyor ve belli oranlarda yürüttüğünüz, sunduğunuz hizmetin karşılığı olan paranın belli oranlarıyla, bunun

biriktiği havuzdan size bir ödeme yapıyor. Bunu da bir retorik olarak biz iş ortağımız diye anlatıyor. Daha çok çalışırsanız daha çok kazanırsınız, az çalışırsanız az kazanırsınız, daha çok çalışın, hem biz kazanalım hem siz kazanın. Böyle bir ikilem içinde bırakılan statüsü var hekimliğin. Özel sektörde çalışma biçimleriyle ilgili, biz İstanbul'da bile çok net bir tespit yapamadık, ama yaptığımız çok ideal olmayan anketlerde, yüzde yetmiş seksenlerde böyle çalışılıyor. Onu biliyoruz, görüyoruz. Bazı bölümlerde sadece sigortalı çalışan hekimler var. Bu bağlamda, aslında biz bu hekim sendikası meselesini özel sektörde nasıl ilerletiriz diye üzerine kafa yorduğumuzda, tabii çıkış bulamadık. Çünkü ortada bir işçi yok. Patronun "ortağım" dediği, şirketi olan, Bağ-Kur ödeyen bir meslek grubu var. On puanlık uzmanlık sorumlusu; Bu meslek grubunu nasıl örgütleyelim? Teşekkürler.

Harun Balcıoğlu

-Ben de Cavit ve Cegerğun'un bıraktığı yerden, Özgür Hoca ve Metin Hocanın söylediklerine dair bir şeyler söylemek istiyorum. Birinci bölümde hekim sendikacılığı ve hekimlerin proleterleşmesi, işçileşmesinin farkına varması ile ilgili Özgür Hocanın Ankara Tabip Odası'nda yaptığı bir konuşmayla ilgili ifade ettiği tespitle ilgili. Çok yakın olmayan bir zaman önce Ankara Tabip Odası'ndaki konuşması sırasında, bir hekimin "Hekimler işçi midir?" sorusunu sorduğunu ifade etti Özgür Hoca ve şöyle bir kanı ifade etti ardından; "artık o kadar olmadığını düşünüyorum". Yani hekimlerin işçileşmesi ile ilgili bir fark etme halinin, giderek o zamandan farklı olduğu gibi bir ifade kullandı. Ben bu tespite katılmadığımı söylemek istiyorum. Hekimler eski ayrıcalıklı konumlarını kaybettiklerinin farkında tabii ki. Eskiye göre yoksullaştıklarını da görüyor büyük çoğunluk ama aslına bakarsanız, sağlık hizmeti verenler olarak, hekimler eski zamanlardaki seçkin üst orta sınıf konumlarının devamını istiyor olsalar da kendilerini işçileşmiş /proleterleşmiş hissetmiyorlar. En azından çoğunluk hekim kitlesi bu siyasi bilinçten epey uzak bir yerde diye düşünüyorum. Ne yazık ki, hekimler proleterleşme, işçileşmeye dair; kendilerini geçmiş zamanların, sağlık hizmeti üretken, toplumdaki sınıfsal konumlarını üst orta sınıftan bir yerinde bulma hevesiyle davranıyor; örneğin hekim sendikacılığı meselesinde hekim kitlesini güdümlendiren yerlerden bir tanesinin bu olduğunu düşünüyorum. Yani işkolu sendikası mücadelesi verirken, hekimler, "ya benim ne alakam var diğer sağlık emekçisiyle", "ben hekimim". Hemşire, teknisyen, başka sağlık alanı çalışanı, sağlık emekçile-

rini kendinden uzak tutan ve kendini ayrı bir yere koyan bir bakış yaygın hala diye düşünüyorum. Dolayısıyla siyasal bilinç gelişmesi adına çok umutlu hissetmiyorum ben kendimi. Yani hekimler, sağlık emekçileri ile birlikte davranma konusunda meslek sendikacılığına daha yakın yerdeler sanki. Yüksel Hoca, rekabet vurgusuyla meslek sendikacılığının yararı olabileceğini söyledi. Birlikte mücadeleye dair kişisel kanım, Türkiye'de hekimlerin sınıf bilinci adına, işçileşmişlikleri adına, işkolu sendikasıyla başka bir yere yöneldikleri.

Metin Hocanın uluslararası küresel meta zinciri oluşumuyla ilgili ifadesinde, dünya çapındaki bir proleterleşme dalgasına örnek olarak, orada işte bir mal üretiminde bir başka ülkeye ucuz emek gereğesiyle, üretimin taşınmasının giderek daha kolaylaştığı tespitini yaptı. Konuşulan çerçeveye yabancı bir hekim okurun "bunların kendisiyle ne ilgisi olduğu" gibi bir soru sorabileceği varsayımıyla bir çağrışımını örnek olarak söylemek istiyorum. Geçenlerde İstanbul'da bir tekstil işyerinde işyeri hekimliği yapan bir hekimin ifade ettiği durum tam da buraya oturuyor. İşyeri hekimi işletmenin kapatılacağını, fabrikanın Mısır'a taşınmasının düşünüldüğünü, çünkü emeğin orada daha ucuz olduğu gibi bir tespit ile patronun oraya gideceği, işletmeyi taşıyacağı gibi, üretimi taşıyacağı gibi bir aktarım yapmıştı.

Az önce Cavit'in İngiltere özelinde ifade ettiği, piyasalaşmanın İngiltere sağlık sistemine etkisinin hekimlerdeki yansımaları ve hekimlerin mücadelesinden örneğini de yanına koyup, İngiltere'den hekim göçü ile ilgili bir eklemeye yapmak isterim. Türkiye'de hekim göçü konuşulduğunda anımsadım, İngiltere'deki hekimlerin de benzeri bir şekilde Körfez ülkelerine, görece kendi çalışma koşullarının daha ötesinde bir kazanç amacıyla göç ettikleri ifade edilmişti. Dolayısıyla Türkiye'de, gene lafın burasında, uluslararası bir meta zincir oluşumu meselesinin çağrışımında, bu defa tersten Türkiye'de sağlığın, sermaye birikimi alanı olarak piyasalaşmasının etkisiyle, giderek artan özel hastane, özel sağlık kuruluşu ve "sağlık turizmi" ifadesiyle sunulan ama aslında dünyanın başka yerlerinden Türkiye'ye ucuza sağlık hizmeti satın almak için pazarlandığını, bir sağlık emek sömürsünün, aslında Türkiye için teşvik edildiğini, tekrar hekimlik ve sağlık bağlamında belki telaffuz etmenin iyi olacağını, bir bağlantı olarak düşündüm. Teşekkür ederim.

Cavit Işık Yavuz

- Ben bir ekleme yapabilir miyim? Sağlık Bakanlığının bir yönetmeliği var. Sağlık personelinin görev ve unvanları ile ilgili yönetmelik. Benim saydığım kırk sekiz tane sağlık mesleği var. Türkiye’de de şu anda sağlık çalışanlarının meslek çeşitliliği inanılmaz artmış durumda. Kırk sekiz farklı, içerisinde çok fazla teknisyen türü olan, işte Onur Hocanın dediği gibi; hemşire, hemşire yardımcısı, ebe yardımcısı; mesela İngiltere’de şu anda hekim yardımcıları tartışılıyor. İki yıllık bir eğitimle hekim yardımcısı unvanını alıp, reçete yazmak dışında ve doğrudan tedavi işlemi yapmak dışında, hekimin bütün işlemlerini tanı vesaire işlemlerini yapabiliyorlar. Tedavi planlayabiliyorlar vesaire yapabiliyorlar.

İkinci söylemek istediğim şey şu. Yapılan bazı araştırmalara göre, İngiltere’de de, özellikle tıp öğrencilerin yüzde otuz dördü, İngiltere dışına gitmek istiyorum diyor. Yani biz bunu yerellerin küresel eğilimleri diye adlandırıyoruz. Dünyada gerçekten bu sağlık personeli göçü hemşirelerde daha yüksek. İngiltere’de hemşirelerde dışarıya gitme, göç etme eğilimi çok daha yüksek. Ama İngiltere’de de ciddi bir eğilim var. İşin ilginç yanı İngiltere’de şu anda aktif çalışan hekimlerin de üçte birinden fazlası beş ülkede eğitimlerini alıp İngiltere’ye gelmiş hekimler. Yani Hoca’nın dediği, emek gücünün küreselleşmesi meselesi sağlıkta farklı bir boyutta ilerliyor görünüyor. Belki bizim önümüzdeki dönemde, özellikle yabancı hekimlerin de artık Türkiye’de çalışmaya izin verilmesiyle beraber, sağlık turizmi ile beraber, böyle bir emek gücümüzün küreselleşmesi ve uluslararasılaşması gibi bir şeyle karşılaşmamız olası olabilir.

Yavuz Üçkuyu

-Ben de birkaç noktada, hem fikrimi açıklayıp, hem de sizin fikrinizi alacağım. Birincisi şu; genel olarak kapitalist üretim sürecinin belli yasalarının devreden çıkmadığını biliyoruz. Bunlardan bir tanesi de azalan karlar yasası. Bir de kapitalizm özünü oluşturan artık-değer üretimidir. Üretilen artık-değer, kapitalizmin farklı sektörlerinde paylaşımına uğruyor. Paylaşım ile ilgili olarak, emperyalizmin yeni aşamasından sonra neo-liberal dönemde, adına bilgi toplumu denilen, ama bilgi teknolojilerinin de peşinden geldiği bir takım ayrık süreçler yaşıyoruz. Bir ucunda yapay zekanın olduğu çok geniş bir süreç bunlar. Doğrudan artı değer üretmediği halde, üretilen artı değer paylaşımından giderek daha fazla yararlanan sektörler bunlar. Bilişim, enformasyon gibi alanlarda faaliyet gösteren, dünyanın en büyük sektörleri, artık değerden en büyük pay alan

şirketleri bunlar. Burada kapitalizmin içsel bir çelişkisi var. Bunlar genel kar sürecinin giderek daha fazlasını isteyen paydaşları ve azalan kar oranlarının gittikçe daha da sorunlu hale gelmesine yol açan bir sürecin aktörleri aynı zamanda. Yani kendi içinde kendini tüketen bir şeye dönüşüyor kapitalizmin kendisi. Bunu Haluk Hoca şöyle tanımlamış, Haluk Yurtsever; “sınırına gelen”, “sınırdaki olan kapitalizm”. Yani artık ölüm anına gelmiş, ama bir yandan da bu sınıf mücadelelerinin düzeyi ve oradaki alternatiflerin geliştirilememesi nedeniyle de varlığını sürdürmek durumunda kalan bir yapı.

Şimdi bizim sağlık alanı da, aynı bilgi teknolojileri alanı gibi, geçmişte emek-gücünün kendini yenilemesi kapsamında bir hak olarak sunulurken, sonradan kapitalizm tarafından önemli bir kar paylaşım alanı haline getirildi. Sağlık alanı da doğrudan artık-değer sektörlerden biri değil. Ama sağlık alanında şu andaki yapı, eğilim; giderek azaltılan standart bir sağlık hizmeti yanında, parası olanın parası kadar hizmet satın aldığı bir şeye dönüşüyor. Yani günümüzde sektörün kendisi daha önceki kamusal niteliğinin çok ötesinde bir genişlemeye sahip. Teknoloji anlamıyla, ilaçları anlamıyla, yaratılan hastalıkları anlamıyla; mesela bıraksanız, bütün insanlığı “depresif” kabul edip herkesi ilaca bağımlı kılmaya çalışan, herkesi hasta kılmaya çalışan bir şey. Kapitalizmin bu evresinde “genişleyen” sağlık aynı zamanda kendi meslek emek-gücünü de yaratıyor. Mesela Türkiye’de bu kadar çok hekim yetiştirmek üzere tıp fakülteleri açılmasının bir nedeni de gelişen sektör. Genişleme kendi içinde farklı meslekler ortaya çıkarırken geleneksel meslekleri de dönüştürüyor. Evet, sınıfın kendi içinde mesela proleterleşme, yoksullaşma süreçleri işliyor, ama bu daha çok kime düşüyor? Örneğin, proleterleşme, yoksullaşma hekimlere daha az düşerken, acil tıp teknisyeni, paramedik, hemşire ebe, sağlık alanının farklı tekniker ve teknisyenleri daha derin yoksullaşma yaşıyorlar. Hekimlerin önemli kesiminde, hala kamuda ve özel sektörde ciddi bir sisteme bağlılık var, oradan kopamıyor. Türkiye’deki asgari ücret düzeyiyle karşılaştırıldığında bile yani mesela değil mi, kamuda çalışan bir hekimin asgari geliri seksen doksan bin lira civarındadır. İdari görev vesaire aldıysa daha da yüksektir yani. O nedenle bu kesimin sistemle bağının daha farklı olduğunu mesela görmek gerekir. Tabi ki süreç, eğilim proleterleşme ve yoksullaşmaya doğru gidiyor. Ama eğilimin farkında olmak, özellikle profesyonel kesimlerde, bir fırsatçı bilinçle de birlikte var oluyor. Yani en azından bu “gittiği yere kadar ben bunun içinde yer alayım” düşüncesine ve

yaşam konforuna dönüşüyor. Birinci tespitim bu.

İkinci olarak, şimdi, meşhur 1945-1980 arası kapitalist genişleme ve genişlemenin sağladığı olanaklar, genişlemeyle yükselen sınıf mücadeleleri ve sanki bir yerde genişlemenin olanaklarını toplumlar için kullanım üzerinde sınıf mücadeleleriyle birlikte baskı oluşturan sosyalist rejimin kendisinin varlığı çok kritik. Bu koşullar 1945-1980 arası bir refah toplumuna yol açmış görünüyor. Şu anda kapitalist sistemin kendi içerisinde olanak yokluğu içerisinde olduğunu söyleyemeyiz. Kapitalizmin o meşhur genişleme sürecine eşlik eden şeylerden bir tanesi –sınıf mücadelelerinin bir bürünümüdür aynı zamanda- bu toplumsal katılımdır. Marx'ı ya da Engels'i heyecanlandıran umutlandıran bir gelişme, genel oy meselesidir. Ondan sonra bu temsiliyet meselesi, bundan belli bir heyecan duyulmuştur. Genel oy, temsiliyet aynı zamanda toplumların siyasete katılımlarıdır. Burada siyasal katılıma içeriğini veren, renklendiren aydınlanma ve modernizmdir. Bu iki noktada toplumlara ciddi geri adım attırdılar. Post modernizm geldi; ardından, aydınlanmanın kendisinin ve aklın reddi geldi ve sonra oradan otoriter rejimlere geçtik. Otoriter rejimlerde artık oya ihtiyaç var mı? Yok. Parlamentoya ihtiyaç var mı? Yok. İnsanlar gittikçe siyasal sürecin kendisinden düşmeye başladılar. Yani artık şu anda kapitalizm, hani meşhur o "sosyalizm ya da barbarlık" seçeneğine benzer bir noktada, şunu zorluyor: Siyasal toplumun sonu, siyasal insanın sonu... Toplum feodal düzene mi dönüyor, orta çağ mı dönüyor? tartışmaları kanımca burardan da kaynağını alıyor. Orada bir beklenti ya da itiraz yok.

Çizdiğim bu çerçeveden da hareketle, sınıfı da analiz ederken, burada evet, ben de mesela bu hani "makarnacılar" gibi söylemleri kabul etmem de orada var olana rıza gösterme eğiliminin daha kolay işlediğini görmek gerekir. Bu kapitalist sistemin rıza üretim mekanizmalarından birisi ve kendi adlarına sistemin başarısı. Sistemin bu başarısının, ben yeteri kadar bizim tarafta sınıf mücadeleleri içerisinde bu ideolojik ve siyasal kültürel mücadelenin yeterince önemsenmemesinden de kaynaklandığını; sınıf mücadeleleri içinde bunun görünümünün birtakım dolaylıları küçümseme şeklinde karşımıza çıktığını düşünüyorum. Pek çok noktada mesela, "A öyle mi?", "o mu gelecekmiş?", "ne olacak?", "ne beklenir?" falan gibi. Yani aslında toplumsal moral, direniş, siyasal insan ve siyasal toplumun temelini oluşturacak şeyleri reddeden bir yanımız var. Yani bunun yanıtını biraz aramak,

sınıf mücadelelerini buralara genişletmek gerekiyor.

Yani son noktada bir sorum da şu olacak: Daha çok determinist, ilerlemeci şöyle bir inanış, kabul vardı geçmişte: Evet, insanlar proleterleşirler, yoksullaşır, ama buradan bir şey çıkar, bir itiraz çıkar, bir örgütlenme çıkar, bir örgütlenme dinamiği çıkar, bir örgütlenme iştahı çıkar ve o yapı başka bir şeye dönüşür. Genel seyir bu şekilde olsa bile sınıf mücadeleleri seyir içinde farklı roller, konumlar edinemezler mi? Şimdi biz mesela şunu söyleyebilir miyiz? En yoksul olanlar, en dışlananlar, burası her zaman başlangıçta itici güç müdür? Yoksa en yoksul ve dışlananlar haricinde sınıfın bir kompartmanı, farkında olmak, birtakım ayrıcalıkları olduğunu bilmek ve bunu kaybetme riski olasılığı nedeniyle kendi için sınıf olarak tetikleyici harekete geçirici olabilir mi? Yani ille de orta sınıf demek istemiyorum ben ama sınıfın da kendi içerisinde kompartmanları olduğunu yeterince bilince çıktığından da emin değilim. Orada değişik bilinç düzeyleri ve kendi için sınıf olma kapasiteleri var. Evet benim de eklemek ve sormak istediğim bunlar.

Bülent Nazım Yılmaz

-Kısa bir katkı sunmak istiyorum. Önümüzdeki süreçte olası bir iktidar değişiminde sağlık alanının etkisi ne olacak, muhalefet özellikle sol, sosyalist partiler bu alanı iyi değerlendirebiliyorlar mı?

Pandemi sürecinde biraz farklılık göstermesine rağmen, iktidarın ve burjuvazinin sağlık alanını çok iyi organize ettiğini ve toplumu manipüle etmek açısından önemli avantajlar sağladığını görüyoruz. Toplum bu alan üzerinden çok kolay yanılabiliyor ve sunduğu en ufak hizmetlerle genel politik ortamdaki kendileri için olumsuz olan havayı da dağıtmayı becerebiliyorlar.

AKP iktidarı dönemine denk gelen hızlı teknolojik gelişmeler, bunun sağlık alanına yansımaları buna zemin hazırlamadı değil.

Son otuz yılda Türkiye'de en temel değişimler nelerde karşımıza çıktı, bir iki örnek vereyim. Örneğin 112 sağlık hizmetleri. Bu çok önemli bir değişimdi. Çünkü genelde yoksullar açısından da aslında önemli sayılabilecek, halkın ayağına sağlık hizmetinin gidebileceği ve ona bir yandan sağlık hizmetini yerinde kullanırken, bir yandan da ona acil müdahale yapıp transfer olanağı sağlayan bir hizmet kurgulandı ve başarılı da oldu. Bu hizmet özellikle batıda uzun zamandan beri yapılıyordu (Türkiye'de Anavatan Partisi döneminde başlamıştı). İktidar bu

alanı çok iyi kullandı ve sağlık alanındaki propaganda malzemelerinin başına getirdi. Hepimiz hatırlıyoruz biz iktidara gelene kadar bu memlekette ambulans mı vardı söylemlerini. Ambulans hizmetleri alanında sağlık emekçileri inanılmaz zorluklar yaşamasına rağmen görünen sadece iktidarın propagandası oldu.

Yine AKP döneminde evde sağlık hizmetleri çok yaygınlaştırıldı ve bu da önemli bir propaganda malzemesi olarak karşımıza çıktı. Son zamanlarda yapılan şehir hastaneleri de bu çerçevede iyi bir örnek.

Çoğaltmak mümkün. Aslında burjuvazi ve siyasal iktidar sağlık alanındaki ufaklık değişimleri, bütünlüklü baktığımızda sağlık alanında büyük olumsuzlukları saklamayı beceremedi.

Ama buna karşı iktidara alternatif politikalar üretmeye çalışan partiler bu alanda çok etkisiz kaldılar. Sadece kabaca TTB söylemleriyle sınırlı bir tartışma yürüttüler bu da doğal olarak çok zayıf kaldı. Ancak pandemi sürecinde bu denge biraz değişir oldu, iktidar eleştirileri yoğunlaştı; ama onu da iktidar çok kısa sürede bence telafi etmeyi becerdi.

Gelinen aşamada sağlık alanında iktidarı en çok zorlayan katılım paylarının giderek artması ve sosyal güvenlikten yoksun olanların sayısının giderek artmasıdır. Yoksullaşma oldu. Yaklaşık 15 milyon insan sosyal güvenceleri olmadığı için sağlık hizmetlerini sadece acil servislerden alabiliyorlar. Hastane yatışları vb acil sağlık hizmetleri üzerinden yapmak zorundalar. Aslında devlet bu insanlara sağlık hizmeti sunmuyor. Şimdi sorulması gereken soru muhalefet partileri, kitle örgütleri, sendikalar bunu görüp müdahale ediyorlar mı? Sorunun yanıtı ne yazık ki olumlu değil.

İşçiler ve emekçiler açısından durum çok daha beter halde, burada da inanılmaz sıkıntılar var. Örneğin Türkiye’de iş kazalarının boyutu AKP iktidarı döneminde inanılmaz ölçülerde arttı. İşte madenlerde, toprak kaymalarında, işçi havzalarında ölen işçiler. Bunları muhalefet, kitle örgütleri çok kısa süreli hatırlıyor ve unutup gidiyor. Dolayısıyla mücadelenin bir parçası haline getiremiyor.

İşçinin talepleri tamamen kendi sendikasının talepleriyle sınırlı durumda kalmış. Sendika ve sağlık ilişkisi de ilginç, ilişki şöyle kuruluyor. İşyeri temsilcisinin işçiyi hastaneye, acil servise getirip götürmesiyle sınırlı bir anlayış var ve bu sınırdaki tutulmak isteniyor. Buradan başka bir alana ve başka bir tar-

tışma alanına kayması engellenmek isteniyor. Yani işçiler açısından da, büyük bir çoğunluğu açısından gerçeklik bu.

Örnekleri çoğaltmak mümkün, ancak sağlık alanı TTB’nin yürüttüğü mücadeleyle sınırlanmış durumda. Doğal olarak bu yeterli değil. Sendikaların, kitle örgütlerinin, sol sosyalist partilerin sağlık alanının içine girmelerine acil ihtiyaç var.

Hakan Tüzün

-Onur hocam söz istemişti.

Onur Hamzaoğlu

-Dilerseniz bir ara verelim. Çünkü bir saati geçtik. 75 dakika oldu, aradan sonra devam ederiz.

Hakan Tüzün

Aradan sonra sizle devam ederiz. Teşekkür ederiz.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Onur Hamzaoğlu

- Öncelikle biz bu oturumu kurgularken, Hakan süreci anlattı, mutfağında çalışırken, Tülin Hoca da (T. Öngen) başlangıçta sürecin içindeydi. Hepinize, hepimize sevgilerini, selamlarını ilettiler. Daha sonrasında sağlık sorunları nedeniyle hazırlık aşamasında da bugün de bizlerle olamadı ama en azından bizimle süreci kısa bir süre de olsa yürütmüş oldu. Onun "Prometheus'un Sönmeyen Ateşi" başlıklı kitabından yararlanarak, esasında o kitabı gözden geçirerek yeniden kendimizi tazeleme fırsatı buluyoruz. En azından benim için böyle. Ben de ilk iki oturum için konuşmacılara çok teşekkür ederim. Gerçekten yararlandığım oturumlar oldu. Yuvarlak Masayı özlemişiz. Uzun bir aradan sonra yeniden toplanıyoruz. Önceki toplantılarımızın değişmez isimlerinden Metin Çulhaoğlu’nu 16 Ağustos 2022’de kaybettik. Dergimize de, bizlere de, Türkiye sosyalist yazınına da katkısı ve emeği unutulmaz. Huzurunuzda sevgi ve saygı ile anıyorum. Özledim. Tabii ki bir de Aydın ağabeyimiz (Aydın Çubukçu) var. Uzun bir süreden beridir yurtdışında yaşadığı için artık toplantılarımıza katılmıyor. Kendisine selam ve sevgilerimi gönderiyorum.

Toplumsal gereksinim, örgütsel gereksinim, kişisel kaygılarımız ve birikimlerimiz doğal olarak oturumun içeriğini de belirliyor. Sınıf mücadeleleri ve sağlık hizmetleri diye bir başlığı özellikle tercih ettik. "Sağlık" kavramını kapsamının genişliği nedeniyle başlığa koymamak üzerine bir eğilimimiz vardı. Oturumdaki tartışmaları sağlık hizmetleri ile sınırlayalım istedik. Bir gerekçe buydu. Bunun dışında, sınıfı ve sınıf mücadelelerini tartışmakla ilgili

talebimiz vardı. En azından bu oturum bir kez daha gösterdi ki Metin Özuğurlu hocamızın dediği gibi; uzun zamandan beri konuşmadığımız kavramları, pek çok alanda, toplumsal alanda konuşmadığımız kavramları, sınıf ve sınıf mücadelesini sağlık alanında konuşmaya çalışıyoruz. Bu durumu, ekibimizin bu konudaki kararlılığını önemsiyorum.

Bu giriş sonrasında konumuza dönebilirim. Özellikle, sağlık alanında 200 yılı aşkın bir süredir yaşananların gözlemlerinden ve bilimsel araştırma sonuçlarından yararlanan Marksist literatürden bugüne kadar bildiğimiz şey şu ki; toplumların sağlık düzeyini, toplumda hâkim olan üretim biçimi ve bölüşüm ilişkileri belirliyor. Bu bilgiyi saptamalarımızdan bir tanesi olarak paylaşmak istiyorum. Kapitalist toplum biçiminde, sağlık alanındaki eşitsizliklerin temel kaynağında da doğrudan doğruya sermayenin birikim alanları ve yatırımları ile bunlarla ilgili tercihleri var. Yani, yerleşim yerleri (kır-kent), doğu-batı (bölgeler arası, coğrafi) arasındaki fark, temel olarak bu nedenle ortaya çıkıyor. Sermaye nerede birikim sürecini tamamlıyor, yatırımını nereye yapıyor, yerleşiyorsa doğal olarak emek gücü de oraya yöneliyor. Bunu takip eden bir biçimde sağlık hizmetleri de emek gücünün yeniden üretimi için gerekli, zorunlu öğelerden biri olma vasfıyla, sağlık hizmetlerinin örgütlenmesi de bu eşitsizliğe uygun olarak gerçekleşiyor. Özetle, fabrikaların kurulduğu yerlerde nüfus artıyor, öncelikle işçiler yerleşiyor. Buralarda kentler kuruluyor, belediye hizmetleri başta olmak üzere, kamusal hizmetler (patronların maliyetini azaltmak hedefiyle) sunulmaya başlanıyor. Tabii ki bu kentlerde sağlık hizmetlerinin örgütlü sunumu gerçekleştiriliyor. Tarihsel olarak gözlemlerimizi bu şekilde özetleyebiliriz. Böyle bir süreç ve nedensellik var. Saptamalarımızdan ikincisi de bu.

Ancak, geldiğimiz noktada, yine üç hocamız da altını çizdi; günümüzde emek sürecinde güvenceli -tam istihdam- giderek azalıyor. Öyle ki neredeyse "tam istihdam" diye bir şey de, hedefi de, hayali de kalmadı. Üretim sürecinde kullandığı emek gücünün bile yeniden üretim süreci ile ilgili kendince, daha önce belirttiğimiz, çok fazla adını kullanmadık ama, "üretken tüketimin" içeriğini olabildiğince daraltma sevdasında bir sermaye sahipleriyle, burjuvazi ile karşı karşıyayız. Sermaye sahipleri, özellikle, kapitalizmin neoliberal politikalarının uygulanmaya başlanmasından sonra bunlarla ilgili araçlarını çok büyük ölçüde geliştirdi. Ama biz sınıf karşıtlığı olarak ya da mücadelenin öbür tarafındaki muhalifler olarak, sınıf olarak da tabii ki "üretken olmayan

tüketimin" artırılması gerektiği yönündeki eğilimlerimizi konuşamaz hale geldik. Patronlar, 40 yılı aşkın zamandır ücretleri o kadar düşürdüler ki önce yalnızca "üretken tüketim" için, yani "emek gücünün yeniden üretimi" için gerekli öğelerin satın alınabileceği kadar ücreti dayattılar. Günümüzde ise küçük bir azınlığın dışında, "artık emek gücü" nedeniyle bu ücreti de vermemenin yollarını arıyorlar. Son 40-50 yıl için böyle bir kısa değerlendirme yapmak sanıyorum mümkün.

Seksenli yıllar, kapitalizmin neoliberal politikalarla yeniden düzenlendiği sürecinin başlangıcı. Yine ifade edildi, 'sağlık alanı', işletme diliyle 'sağlık sektörü' de bu dönemde sermaye için yeni bir birikim alanı haline getirildi. Ve geldiğimiz aşamada da öyle bir hale geldi ki; resmen sağlık hizmetleri, sağlık hizmet sunumu sanayileşti-endüstrileşti. Özellikle hastanelerde, sistemin savunucuları 'post Fordist üretim' dese de sağlık hizmeti üretiminde Fordist üretim biçimi başat hale geldi. Artık, hekimler dahil tüm sağlık emekçileri, bant başındaki işçiler, hastalar da bantlardaki "şey" oldu. Hastalar, hastaneye ilk başvuruda anamnez (kısaca; yakınmaların ve kişisel sağlık hikayesinin öğrenilmesi diyebiliriz) alan, tetkikleri isteyen sağlık emekçileriyle tetkikler çıktığında tanı koyan, reçete yazan ya da ameliyat kararı veren sağlık emekçileri ve tedavinin nasıl sonuç verdiğini kontrol eden ya da ameliyatı gerçekleştiren sağlık emekçileri olmak üzere, üç farklı grupta-ekiple karşılaşılıyor. Önceki yıllarda bu üç aşamada da hasta aynı ekiple karşılaşır, aynı ekipten hizmet alırdı. O dönemler sağlıktaki öğreti "hastalık yok, hasta var" Örneğin zatürre, herkeste aynı şekilde bulgu vermeyebilir, yaşanmaz, farklı tedavi gerektirebilir. O nedenle zatüre olduğu düşünülen bir hastanın kişisel özellikleri de dikkate alınarak tanı ve tedavi sürecinin "kişiye özel" olarak düzenlenmesi gerekir. Günümüzde de "hasta yok hastalık var" zatürre herkeste aynı şekilde görülür ve tedavi edilir, haline dönüştü. Böylece hastalıkların tanı ve tedavisinde standardizasyonun gerekçesi oluşturulup, uygulanmaya başlandı. Hekimin, sağlık emekçilerinin meslek alanı itibarıyla zorunlu olan "kişisel-mesleki" inisiyatifi ortadan kaldırıldı. Bant tipi üretimin-Fordizmin sağlık hizmetleri üretiminde de uygulanmasının koşulları yaratıldı. Bu düzenleme ile birlikte, hasta ve hekim-sağlık emekçileri birbirine yabancılaştı, birbirleri için nesneleştiler. Sağlık emekçileri tükeniyor, birbirlerine ve mesleklerine yabancılaşıyor. Böylesi önemli bir mesele de var.

Hak boyutuyla sağlık hizmetlerini konuştuğumuzda ise hükümetlerin sağlık hizmetlerini yurttaşlarına

"hak" olarak tanımladıkları içeriklerinin de toplumsal yapıya ve kapitalizmde de toplumsal muhalefetin, işçi sınıfının mücadele sürecindeki konumlanışına göre değiştiğini biliyoruz. 1940'lı yıllardan günümüze kadar olan dönemi değerlendirdiğimizde, bu durum oldukça açık ve net olarak ortaya çıkıyor. Öncelikle, tarihsel olarak hak, birisi toplumsal eşitsizliklerin azaltılması, "kabul edilebilir" düzeyde tutulması ikinci olarak da eşitsizliklerin meşruiyetini tanımlamak amacıyla kullanıldığı bilgisini paylaşmak istiyorum. Ardında da "haklar konjonktürel bir içeriğe sahiptir" saptamasını bütün çıplaklığıyla ortaya koyabilecek açıklayıcı bir örnek olarak Avrupa Birliği (AB) metinlerine kısa bir atıf yapmak isterim. Böylesi bir incelemede AB yönetimi tarafından üye ülke halkları için sosyal politikanın alanları (sağlık ve eğitim hizmetleri, konut vb.) üzerinden tanımlanan haklar ile bu konularda üye devletlerin hükümetlerine yönelik olarak tanımlanmış yükümlülüklerdeki değişimi gösterebilmek mümkündür. Söz konusu metinlerden ilki, Ekim 1961 tarihli "Avrupa Sosyal Şartı", ikincisi de Aralık 2000 tarihinde kabul edilen "Avrupa Birliği Temel Haklar Bildirgesi"dir.

Avrupa Sosyal Şartı'nda metnin içeriğinin bütünüyle AB ülkelerinde, tüm toplum kesimlerinin pek çok sosyal alanda (sağlık, eğitim, konut, ulaşım, istidam vb.) belirlenmiş bir asgari düzeyde hizmetlere ulaşmasının hedeflendiği, bunun sağlanmasının kamusal bir sorumluluk olarak kabul edildiği, dolayısıyla bu alanlardaki asgari düzeydeki bu hizmetlerin kullanımı için kişilerin hizmeti kullanırken ödeme yapmaları gerektiği ifade edilmektedir. Ancak, belirlenmiş düzeyin/kapsamın üzerindeki hizmetler için bunu talep edenlerin cepten ödeme yapmaları gerekir. Bu yaklaşım kapitalizmin "sosyal devlet uygulaması" döneminde kullandığı 'şartlarda eşitlik' uygulamasıyla birebir örtüşmektedir. Avrupa Sosyal Şartı'nın kabulünden yaklaşık 39-40 yıl sonra, kapitalizmin neoliberal politikalarının neredeyse dünya genelinde egemen olduğu dönemde, AB yönetiminin üye ülke hükümetlerini "Avrupa Birliği Temel Haklar Bildirgesi" aracılığıyla sosyal ve ekonomik sorumluluklarından arındırdığına tanık olduk. Öyle ki Avrupa Birliği Temel Haklar Bildirgesi'nde Avrupa Sosyal Şartı metninde yer verilen bütün sosyal alanlarla ilgili olarak, ülke hükümetlerinin yurttaşlarına sağlamakla sorumlu oldukları hizmetler açısından yükümlülükleri kaldırılmıştır. Avrupa ülkelerinin 1960'lardaki belgesi ile hakları tanımlayan 2000'deki belgesi arasında toplumsal haklar/kazanımlar açısından ciddi bir fark yaratılmıştır. Aynı kurum ama konjonktür farklı. Dolayısıyla, kamunun haklarla ilgili kamusal olarak

sunduğu hizmetlerde ciddi bir gerilemeyi resmi bir belgeyle de ortaya koyabilmek mümkündür.

Şimdi tartışmaya sınıf mücadelesi ana başlığı üzerinden devam etmek istiyorum. Kapitalist bir ülkede sınıf mücadelelerinin düzeyinin bir göstergesi olarak, önemli bir belgenin, Türkiye'deki adıyla "Genel Bütçe-Merkezi Yönetim Bütçesi"nin olduğunu düşünüyorum. Genel bütçe, kapitalist ülkelerin tümünde olduğu gibi, Türkiye'de de bir bütün olarak, sınıf mücadelesinin durumunu ortaya koyabilen önemli bir belgedir. Çünkü, genel bütçe, o ülkede toplumsal kaynağın nasıl (kimlerden ve ne kadar alınarak) oluşturulacağını ve toplumsal kaynağın nasıl (kimler için, hangi alanlara) dağıtılacağını-harcanacağını kararının somut ifadesidir. Diğer bir deyişle, bütçe, bu kararın yasaya dönüştürüldüğü, toplumsal meşruiyetin yanı sıra, hukuksal meşruiyet de sağlayan bir belgedir.

Tarihsel olarak da kanıtlandığı gibi, işçi ve emekçilerin sınıf mücadelesini yükselttiği dönemlerde, kapitalist ülkelerin genel bütçe gelirlerinin-kaynağının önemli bölümünü kâr, faiz, rant ve mülkiyetten alınan vergiler oluştururken, bütçe harcamalarında da toplumsal hizmet sunum alanları (sağlık, eğitim, konut, ulaşım vb.) için ayrılan pay büyümekte, "devlet sosyalleştirilmekte"dir. Tersi dönemlerde ise genel bütçenin ana kaynağını maaş ve ücretlerden alınan vergilerle dolaylı vergiler oluştururken, bütçenin kullanımında toplumsal alana yönelik harcamaların önemli bir bölümü kısıtlanmaktadır. Böylesi dönemlerde, sağlık ve eğitim gibi alanlar toplumsal bölüşümün emekçiler ve halklar lehine yeniden düzenlendiği alan olmaktan çıkartılmakta, devletin sosyal içeriği olabildiğince daraltılmakta-zayıflatılmaktadır.

Örneğin, sağlık alanı için şehir hastaneleri bunun çarpıcı bir örneğidir. Ama bu örneği tek başına sağlık alanıyla ilgili olarak değerlendirmemek gerekir. Şehir hastaneleri ile Türkiye'de çok önemli bir kent rantı yaratılmıştır. Şehir hastaneleri ile çok ciddi bir biçimde inşaat sektörü zenginleştirilmiştir. Şehir hastaneleri ile ilişkili bu bağlamda, işi verdikleri yandaş sermaye gruplarına hem bu hastanelerin inşa sürecinde hem de işletme sürecinde ciddi boyutta kaynak aktarımı sağlanmıştır. Hem de koşulsuz bir biçimde neredeyse. Sağlık harcamalarının önemli bir bölümü doğrudan doğruya oraya yöneltilmiştir. Şehir hastanelerinin mekânsal özellikleri (büyük alanlar, aşırı yatak kapasitesi vb.) ve işleyişi dolayısıyla sağlık hizmetlerindeki çalışma ortamı ve çalışma ortamındaki ilişkiler de tümüyle değiş-

tirmiştir. Türkiye’de sağlık hizmetlerinin üretiminde düzenli ve kalıcı olarak Fordizmin uygulanması da şehir hastaneleriyle birlikte sistemli bir biçimde uygulanır olmuştur. Biraz önce de söylemiştim; bir hastanın ilk muayenesini bir hekim yapıyor, tetkikler istiyor. Hasta tetkik sonuçlarını alıp geliyor, aynı odaya giriyor, bu defa başka bir hekim muayene ediyor, reçetesi yazılıyor-ilacı veriliyor. Bir süre ilacını kullandı, kontrole geldi, aynı odaya giriyor ancak bu defa da yine başka bir hekim muayene ediyor. Hekimlerin birbiri ile ilişkisi kalmadı. Tanısını koymadan, reçetesini yazmadan ya da kontrolünü yapmadan daha önce hastayla ve hastalığıyla ilgili herhangi bir bilgiye sahip değil. Bu durum sistem için “hastanın değeri yok” anlamına geliyor. Sistem hastayı da sağlık emekçileri gibi “şey”leştirmiş durumda. Eskiden bize öğretilirdi; “hastalık yok, hasta var” diye. Her bir hastalığın organizmadaki kişisel özelliği farklı diye. Değerlerimiz esasında hizmet sunumunun nasıl olduğu ve olması gerektiği ile ilişkiliydi. Biz bunun esasında hizmet sunumunu ayırıştırabileceğini yeni fark ediyoruz. Ayırıştırılınca hem hekim hastaya yabancılaşıyor hem hasta yabancılaşıyor, şiddet ve tükeniş benzeri sorunlar bu koşulda gerçekleşiyor. Örnek biraz dallandı, budaklandı, kusuruma bakmayın. Yeniden “genel bütçe” konusuna dönmek istiyorum.

Türkiye’de devletin patronlardan alabildiği verginin ana kaynağının adı kurumlar vergisidir. Kurumlar vergisi, çok genel olarak, her yıl için şirketlerin bütün giderlerini çıkardıktan sonra “net” kâr ‘sermaye birikimi’ olarak adlandırılan bölüm üzerinden ödemeleri gereken vergidir. Türkiye’de devlet, patronlardan kurumlar vergisi adı altında kâr-sermaye birikimlerinin 1999 yılında %46’sını alabilmeyi hedeflerken, IMF’nin önerisine uygun olarak, AKP hükümetleri döneminde söz konusu hedefte, gerçekleştirilen yasal düzenlemelerle büyük gerilemeler yaşanmıştır. Kurumlar vergisi, birinci AKP Hükümeti döneminde, 2003 yılında %30’a ve 2006 yılında ise %20’ye düşürülmüştür. Uzun bir süre söz konusu oran korunurken, COVID-19 pandemisi döneminde, 2021 yılı vergi ödemeleri için %22’ye yükseltılmıştir. Derinleşen ekonomik krize karşın, 2024 yılı için ise ancak %25 olmuştur. Aynı yıl, finans kuruluşları ve bankalar için ise %30 olarak uygulanacaktır. Çünkü Hazine neredeyse iflas etmiş durumda. Bu kriz döneminde sermaye ile böyle bir uzlaşma var. Bizler için yetersiz olsa da hükümetle patronlar arasındaki bu gelişme bizleri yanıltmamalı. Söz konusu değişiklik emekçilere herhangi bir yarar sağlayabilecek düzeyde de niyette de değil.

Bu bilgiler ışığında, genel bütçenin ele alınışı ile ilgili önerimi, son AKP’nin 20 yıllık süreci ya da bu dönemdeki durumu-durumumuzu (sınıf mücadelesinin halini) küçük bir örnekle daha açık bir hale getirerek, biraz daha pekiştirmek istiyorum: AKP hükümetleri öncesinde devlet, patronların 10 milyon TL’lik net kârından 4 milyon 600 bin TL’sini kurumlar vergisi adıyla genel bütçeye gelir olarak talep ediyordu. Buna karşın, AKP hükümetlerinin, 2003-2006 döneminde 3 milyon TL’sini, 2006-2020 döneminde yalnızca 2 milyon TL’sini, 2020-2023 döneminde de 2 milyon 200 bin TL’sini vergi olarak ödemeleri talep edilmiştir. Gelecek mali yılda da (2024 dönemi gelirleri için) 2 milyon 500 bin TL talep edilmesi planlanmıştır. Ülke gerçeği, çoğumuzun aklına “peki bunlar ödeniyor mu?” sorusunu doğal olarak getirmektedir. Yanıtımızın dönemin nesnellliğini de bütünüyle yansıtmasını istiyorsak bu soruya yanıt olarak sadece ve sadece “hayır!” diyebiliriz. Tabii ki bunların ödenip ödenmediği de başka bir sorun. Ama sınıf mücadelesini ortaya koyması adına “genel bütçe”nin böyle bir özelliği var. Bunu özellikle vurgulamak istedim.

Konunun bir başka boyutu, kamusal harcamaların denetiminin sağlanması da, yine biraz önce söylemeye çalıştığım sınıf mücadelesinin bir göstergesi olarak ortaya çıkıyor. Genel bütçe, gayri safi milli hasılanın yüzde ne kadarından oluşuyor ya da ne kadarını oluşturuyor sorusuna verilen yanıt bu duruma açıklık getiriyor. AKP hükümetleri öncesinde hazırlanmış son merkezi yönetim bütçesi bilindiği gibi, 2002 yılı için hazırlandı. Ve o yıl için hazırlanan genel bütçe Türkiye gayri safi milli gelirinin (GSMG) %33,3’ünü oluşturuyormuş. AKP hükümetleri dönemiyle ilgili en son veri, 2022 yılına ait. Genel bütçenin yıl sonu ödeneği üzerinden hesaplanan bu veriye göre, 2022 yılı genel bütçesinin aynı yıl Türkiye GSMG’sinin yalnızca yüzde 20,1’i olduğunu görüyoruz. Farkın-azalmanın, 13,2 puan ya da %40 olduğunu söyleyebiliriz. Denetim dışına çıkan kamu harcamaları çok büyük bir yekûn haline gelmiş durumda. Bu da muhtemelen sınıf mücadelesinin nereden nereye geldiği, sermaye egemenliğinin ne boyutta olduğunu gösteriyor. Yetinmiyorlar, ilk kez bu Cumhurbaşkanlığı sisteminin bir yıl öncesinde, Cumhurbaşkanı bütçe önergesini getirme haklarına sahip olduktan sonra, bütçenin %10’u büyüklüğünde payı idareler arasında aktarmaya yetkili kılındı. Bu oran 2024 yılı Merkezi Yönetim Bütçesi için yaklaşık 274 milyar TL büyüklüğünde. Sağlık Bakanlığı bütçesinin %37’sinden daha fazla. İdarelerin gelirinin ne kadar olacağı TBMM’de (yasama organında) karara bağlanmış ve yasalaşmış olmasına karşın,

bir idareden başka bir idareye bu büyüklükteki bir parayı aktarabiliyor, cumhurbaşkanı. Bu ne demek? Sermaye hareketini olabildiğince güçlendirebilmek demek. İşte ihale dışı, şu dışı bu dışı meselelerde, doğrudan doğruya bir kişinin inisiyatifi ile, bu alan kaydirmalarını yapabilecek olanaklar yaratılıyor anlamına geliyor. Böyle bir durum söz konusu. Bunu özellikle söylemek isterim.

2024 yılı genel bütçesi (Merkezi Yönetim Bütçesi) gelirlerinin nasıl toplanacağı, kimlerden alınacağıyla ilgili bir bilgiyi de paylaşayım ve bitireyim bu alanı. Şöyle söylüyorlar; 2024 itibarıyla bir "eksik gelirli" bütçemiz var. Maalesef buna doğru düzgün sesimiz çıkmadı. Siyasi partiler de sözünü eder gibi oldular ama üzerinde duramadılar. Ancak şöyle bir saptama var; 2024 yılı genel bütçesinin %90'ı vergilerden sağlanmak isteniyor. Bunun da %69'u, yani vergilerin %69'u, katma değer ve özel tüketim vergilerinden sağlanacak. Başka bir ifadeyle, iktidar işçinin, emekçinin, yaşayabilmek için çalışmak zorunda olanların, küçük esnafın vergilendirilmiş geliri ile harcama yaparken, yeniden vergi (katma değer vergisi, özel tüketim vergisi vb.) olarak bütçenin gelirinin en büyük bölümünü sağlamayı hedefliyor. İşçinin, emekçinin vergisini ödemiş olduğu ücreti, maaşı ile ekmek, kitap, sabun vb. alırken yeniden vergi ödemek zorunda bırakılarak, toplanacak bütün vergilerin %69'u. Yalnızca %31'i gelir ve kazanç vergisi. Bunda da çalışanların, ücretli emeğin payı çok yüksek; sermayenin payı, yani kurumlar vergisi olabildiğince azaltıldı.

Buradan Türkiye'de sağlık harcamalarının kaynağı konusuna geçmek istiyorum. Resmi olarak yapılan açıklamalarda söylendiği gibi "harcamanın en büyük bölümü devlet-kamu" tarafından mı yapılıyor? Bu soruya yanıt vermeden önce, çok kısaca, tarihsel süreçten-konunun hikayesinden bahsetmek istiyorum. Neo-liberal politikalar sağlık alanında uygulanmaya başlandığında, işçiye, emekçiye, yoksula vb. dediler ki; durum çok kötü, büyük eşitsizlikler var. Bunu yaratan sosyal güvenlik kurumlarının farklı farklı uygulamaları, sosyal güvenlik kurumları arasındaki eşitsizliktir. 'Bu kurumları tek bir çatıda birleştirerek "sağlık hizmetlerindeki eşitsizlikler" sorununu çözeceğiz. Sosyal Sigortalar Kurumu, Emekli Sandığı ve Bağ-Kur'u birleştireceğiz ve bu eşitsizliği gidereceğiz' dediler. 5510 sayılı Genel Sağlık Sigortası Yasası'nın gündeme gelişi böyle başlatıldı. Bu yasal düzenlemeyle sağlık hizmetlerinin sunumunda genel bütçe yerine kamu sigortacılığı modelini getireceklerini söylediler. Ancak, biz gördük ki bu kamu sigortacılığı literatürde bilinenin

oldukça dışında. Doğrudan doğruya "neoliberal kamu sağlık sigortacı modeli" diyebileceğimiz; yurttaşın ödediği primin, sağlık hizmetine ulaşması, kullanabilmesi için yetmediği bir sağlık finansman modeli, sağlık ortamı yaratıldı.

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), sağlık harcamaları ile ilgili istatistiklerini Şubat 2010 tarihinden itibaren, başlangıç tarihi 2002'den olmak üzere, her yıl için yayımlamaya başladı. Genellikle her yılın Haziran ayında bir önceki yılın verilerini basın bülteninin ekinde "Sağlık Harcamaları İstatistikleri" başlığı ile yayımlıyor. Sağlık harcamaları "cari", "yatırım" ve bu ikisinin toplamından oluşan "toplam" sağlık harcamaları olarak üç ana başlık altında sunuluyor. Cari sağlık harcamaları; tedavi, ilaç ile ortez ve protez giderleri vb. kalemlerden oluşurken, "yatırım" harcamaları da inşaat dâhil alt yapı giderlerini kapsıyor. Aynı belgelerde bu harcamaların kimler-hangi kurumlar tarafından yapıldığı da görülüyor. Bu da iki ana alandan oluşuyor. İlki "Genel Devlet", ikincisi de "Özel Sektör". Bunlar da alt gruplara ayrılıyor. Genel devlette başlığı altında "merkezi devlet", "yerel devlet" (son iki yıldır yayınlarda "mahalli idareler" olarak değiştirildi) ve "Sosyal Güvenlik Kurumu (SGK)" olmak üzere üç ayrı harcama kaynağı gösteriliyor. Başka bir ifadeyle, merkezi devlet, yerel devlet ve SGK tarafından gerçekleştirilen sağlık harcamaları genel devlet sağlık harcamalarını oluşturuyor.

TÜİK, SGK'nin harcamalarını devlet harcaması adı altında ifade ediyor ve diyor ki; "Türkiye'de kamunun sağlığa yaptığı harcama yüzde yetmişin üzerindedir". Ama biz, SGK'nin sağlık harcamalarının kaynağını genel sağlık sigortası primiyile toplanan fondan sağlandığını biliyoruz. Ve yasal bir zorunluluk olarak, genel sağlık sigortası primiyile toplanan fonun tümünün sağlık hizmetleri için harcanması gerekiyor. SGK, 2019 yılına kadar, yapmış olduğu harcamaların ve topladığı primlerin kaynağını kalem kalem açıklıyordu. Sayıştay da bu verileri incelerken sağlık sigorta fonu gelirlerinin başka sigorta kolları için harcandığını ve yasaya aykırı bu uygulamanın sonlandırılması ve düzeltilmesi gerektiği konusunda yazılı olarak uyardı. Raporunu bu yönde düzenledi. Yanılmıyorsam bu, ilk defa 2013 yılında oldu. Sayıştay bu değerlendirmelerini 2013-2019 yılları arasında yaptı ve sonuçlarını kamuoyuna açıkladı. Örneğin, 2018 yılında, 122 milyar 357 milyon TL gelir elde etmiş SGK, sağlık fonu üzerinden. Ne var bu toplamın içinde? Sağlık sigortası prim gelirleri var, bir de biraz önce arkadaşlarımızın söylediği muayene katılım ücreti, ilaç katılım ücreti vb. gibi ödediğin sağlık sigortası priminin dışında, her bir muayene

oluşunda, her bir ilaç alışında, kutu başında cebinden veya maaşından kesinti (emekliler için) olarak para ödemeleri var. Bu toplamın içerisinde 4 milyar liralık katılım payları ile 22 milyar liralık devlet katkısı da var. Ancak, 2019 yılında sağlık sigorta fonu için hiçbir devlet katkısı yok. Yani, genel sağlık sigortası için, devlet tek kuruş ödeme yapmamış. SGK, sağlık fon gelirini sadece topladığı primler ve aldığı katılım payları üzerinden gerçekleştirmiş, 2019 yılında. Buna karşın, topladığı prim ve topladığı katılım paylarının yaklaşık olarak %12'sini sağlık harcamaları için kullanmamış. Bu paranın nerede olduğu ya da ne için kullanıldığına yönelik herhangi bir bilgi paylaşılmış değil. Oysa, bunun sağlık sigorta fonu muhasebesinde gösterilmesi gerekiyor. Bildiğim kadarıyla, bugüne kadar göstermiş değil.

Çalışanların ve çalışanların patronlarının; bu devlet olabilir, özel sektör olabilir fark etmez; ödediği primlerle oluşan bir fonun harcanmasını, siz istatistik olarak devlet harcamalarında gösteriyorsunuz. Bu ciddi bir hata ve kabul edilemez bir durum. Ancak, biz bunu tam da bu sınıf mücadeleleri sürecinde 'bayrak' olarak yükselteceğimiz alanlar başlığında kullanmıyoruz, kullanamıyoruz. Kendi kendimiz için adeta sansür uyguluyoruz, iktidar da bunun keyfini sürüyor. Maalesef, bunu görmezden geliyoruz. Şunu söylemeye çalışıyorum; devlet, Türkiye'de özel sektör üzerinden sistemi yeniledi. Sağlık Bakanlığı'nı üniversite hastanelerinde yaptığı gibi işletmeciye, hastanelerini de işletmeye dönüştürdü. Ve bu geçiş döneminde doğrudan ve dolaylı olarak özel sektöre nakdi ve aynı (arsa tahsisi, vergi muafiyeti, vergi ötelemesi, gümrük muafiyeti vb.) kaynak aktardı. Devlet, hizmet olarak halka ulaşmayan çok büyük harcamalar yaptı. Ama son on yıla yakın bir zamandır doğrudan doğruya sağlık harcamalarının neredeyse tümü vatandaşın üzerine yıkılmış durumda. Toplam sağlık harcamalarının GSMG'deki payı, örneğin, 2008 ve 2009 yılında %6,1 iken 2022 yılında %4'e düşmüş durumda. Cari sağlık harcamalarının payı ise %3,7'ye düşmüş durumda. Pay olarak da böyle bir azalma var.

Toplantımızda geldiğimiz aşama itibarıyla, bir boyutu daha tamamlanmış kabul edersek, başka bir soruyla devam edelim istiyorum. Sağlık hizmetleri sınıf mücadelesinin bir aracı-konusu olabilir mi? Herhalde bunu sormamız gerekiyor. Emek gücünün yeniden üretim sürecinde önemli bir öge mi? Burayla ilgili şüpheler artmış durumda. Çünkü, günlük yaşamdaki uygulama itibarıyla bakıldığında, en azından zorunlu olarak ertesi gün işe gel(e) meyenlerin önceki yıllarda olduğu gibi üretimin

gerçekleşmesine yönelik olumsuz etkisi hangi boyutta? Sanayi alanında dönüşümlü çalıştırmayla yürütülen istihdam biçiminde, işe gelemeyenin işini yapabilen başka bir işçi o gün(ler) için çalıştırılabilir. Üretim de aksamıyor. Davet edilen işçi de hiçbir geliri olmadığı-işsiz olduğu bir dönemde para kazanmış oluyor. Pek çok sektörde dönüşümlü çalıştırma var. Neredeyse mevsimlik tarım işçileri gibi, fabrikalarda da benzer bir döngü kurulmuş durumda. Özellikle, Kocaeli'ndeki durumu kısmen de olsa biliyorum, çok ciddi bir biçimde mesela lastik sektöründe dönüşümlü-dönemsel çalıştırma çok yaygın. Örneğin, işletme üretimin artırılmasını planladığı herhangi bir dönemde kendine kayıtlı-verisi olan "bekleme havuzundan" işe başlatıp, bu dönem sonunda işten atıyor. Bu periyodun dışında da biraz önce de söyledim; hastalık, kaza vb. nedenlerle geçici olarak işe gelemeyenlerin ya da ölüm ya da işten ayrılma gibi durumlarda da kalıcı olarak işe başlatılan kişi öncekine benzer bilgi ve deneyimde oluyor ve üretim aksamıyor. Bir grup çalışırken, üretim sürecini bilen, kısmen benzer tecrübeye sahip başka bir grup ise ücret almadan-işsiz olarak bekliyor. Burjuvazi böyle mekanizmalar da kurmuş durumda.

Şimdi böyle bir durum, bizim önümüze; biraz önce sizin (M. Özügurlu) söylemiş olduğunuz, "üretken tüketim" in içeriğini enine boyuna iyi tartışabilmek; bunu sağlamak için de "tam istihdam" için, maliyeti her ne olursa olsun, mücadelede edebilmek gibi bir durumu getiriyor. Bu mücadeleyi gerçekleştirebilmemizin, "başlayabilmemizin" bir yolu da tam istihdamın nasıl sağlanacağına bilgisinin üretilmesi, güncellenmesi ve eylem planının hazırlanabilmesi. Tam istihdam konusuyla ilgili, biz genel olarak pek çok alanı ve konuyu kapsadığını düşündüğüm, "üretken tüketim" alanı ile ilgili olarak patronlara, sermayeye karşı biz ne yapacağız? sorusunu kolektif olarak yanıtlamalıyız. Bizim, TTB'de yıllar önce "sağlık hizmetine ulaşmak için nüfus cüzdanı yeter" başlıklı bir çalışmamız olmuştu. Sağlık hizmetlerine ulaşmada işsizliğin, gelir durumu farklılığının vb. pek çok eşitsizlik nedenini aşmaya çalışan "sosyalizan" bir talepti, söylemdi. Lakin, bugün itibarıyla, bir özelleştirme yapmamız gerekiyor; çünkü bu talep yalnızca Türkiye yurttaşlarını kapsıyor. Türkiye'nin demografik yapısı olarak sayıları çok çok az olduğu için göçmenleri o zaman dışında tutmuyordu, belki de öyle bir kaygımız yoktu. Tabii öyle bir talep, bu nedenle şimdi biraz içimizi burkuyor. Ama oradaki hedef doğrudan doğruya bu alanın, sağlık alanının herkesin yurttaşlık hakkı olarak ulaşabileceği bir hizmet olmasını sağlamak veya talep etmek meselesiydi.

Şimdi bugün genel bütçedeki durumumuz bu. Siyasi alandaki koşullarımız belli. Sendikalarımızın durumu belli. İşçi sınıfının "kendisi için sınıf" olma konusuyla ilgili-ideolojik durumu da belli. Burada biz birincisi mücadele anlamında çubuğu nereye dikmeliyiz? İkincisi hangi açıyla ve ne taraf(lar)a bükülmeliyiz? Ya da bir çubuk yeter mi? Teşekkür ederim.

Hakan Tüzün

-Biz teşekkür ederiz.

Buyurun hocam siz isterseniz devam edin.

Metin Özüğurlu

-Ben devam edeyim, hızlı bitirmek bakımından. Ben tabii önceden şey hazırlamıştım, dört başlık altında cevaplayacağım, ama son sorular ağır geldi. Düşünüyem o zaman.

Onur Hamzaoğlu

- Eğer yanıt gelecekse, düşünmenize bence zaman tanıyalım. Çok seviniriz.

Metin Özüğurlu

- Peki. Ücret günümüzde her kesim tarafından bitimsiz bir talep. Yani ücret talebi karşılandığında, bir sonraki sözleşme dönemine kadar tatmin edilmiş olmuyor, zira gündelik yaşam gereksinimlerinin tamamı piyasa malı, hanelerin ücrete bağımlılık düzeyleri son derece yüksek. Kuryeler için de, hekimler için de, biz öğretim üyeleri için de ücret talebi bitimsiz bir talep. Tam da bu nedenle içinde bulunduğumuz dönem itibarıyla ücret talebi asla bir refah arzusu, göstergesi, değil. Ücret artış talebi, tamamen yaşam standardını koruma, hayata tutunma talebi. Dolayısıyla bu talebin politik anlamı şu, gerçekte anlamı şu, bunun özü şu: İnsanlar aslında piyasaya bağımlılığını azaltmak istiyorlar. Cebindeki para ölçüsünde bir yaşam standardı sürdürmekten kurtulmak istiyorlar. Meta-dışlanmış insanca yaşam alanları talep ediyorlar. Ücret talebinde biz bunu görmeliyiz. Ücret talebinin kendisi, meta-dışlanmış yaşam alanı, aynı anlama gelecek şekilde kamusal yaşam olanakları talebidir. Sağlık, eğitim, ulaşım, barınma gibi alanların kamusal olması talebidir, ücret artış taleplerinin gerçek anlamı. Çünkü ancak o zaman ücret artışı bir refah göstergesi haline gelebilir. İçinde bulunduğumuz dönem itibarıyla söylüyorum.

Burada bir diğer husus, peki kim olacak devrimci özne sorusuyla ilgili. Yani prekarya mı; yoksa statülerini, konumlarını kaybetmiş, orta sınıf demeye çekiniyoruz ama profesyonel kesim mi? İlk sendi-

kaları kuranlar ve birinci enternasyonal kuranlar, çitleme harekâtı ile kırlardan sökülüp kentlere sürülen, okuryazarlığı olmayan İngiliz işçi sınıfı değildi. Tam tersine üretimin bütünlüklü bilgisini haiz olup, kendi bulunduğu yerelin neredeyse doğal önderi konumunda bulunan zanaatkarlardı. Proleterleşmiş zanaatkarlar kurdular. Marx'ı Marksist yapanlar da onlar oldu. Dolayısıyla bu konumunu kaybeden hekim gibi; sağlık sisteminin bütünlüklü bilgisine sahipken, bunun sağladığı otorite ve statü ile yaşayorken, birdenbire bulunduğu odada çıktı okuyan, tanımlanmış tedavi prosedürü öneren, reçete yazan birine indirgeniyor. Esas olarak bir statü kaybı, hekim sendikasının arkasındaki ana motif de bence bu. Tabii ki ücret ama, asıl onun "ben ayrırım" derkenki motif, bir statü kaybı problemi. Statü kaybı yaşıyor ve bunun ahlaki öfkesi, yanındaki çalışma arkadaşına, sağlık hizmetini birlikte ürettiği diğer çalışanlara yöneliyor. Dolayısıyla onu böyle görmek gerektiği kanısındayım. Bence mesele "o örgütlenme formu değil, bu örgütlenme formu gerek" değil; tam tersine mücadeleyi birtakım ilkelerle formüle ederek; yani hiçbir hekim sendikası ya da bu alandaki hiçbir örgütlenme, sağlık çalışanları içindeki farklılıkları, ayrılıkları körüklememelidir. Bunu körükleyen, sağlık çalışanlarının bütününe ve ücretiyle geçinenlerin tamamının çıkarlarına aykırı hareket eden, ne olursa olsun örgüt formu, bu dernekde olabilir, yanlıştır, denmelidir. Öte yandan üretimin teknolojik tabanındaki değişim. Biz bugün tartışmadık ama yapay zekâ, robot teknolojisi, sanayi 4.0, muhtemelen pandemi olmasaydı asıl gündem bunlar olacaktı. Arka planda akan ana gündem de o zaten. O da bence ayrı bir tartışma konusu, ayrıca tartışalım.

Geçenlerde bir programda bir sosyal bilimci, "algoritmalar patron oldu" diyordu. Bu neyin itirafı? Bu bilgi teknolojileri ile yürütülen üretim, özel mülkiyeti anlamsızlaştırdı demek değil mi? Algoritma patron oldu demek, canlı bir insan olarak patrona gerek yok demek değil mi? Sonuç olarak orada yaratılan değere algoritma mı el koyuyor? Orada bir patron var. Bilgi teknolojileri ile yürütülen üretimde özel mülkiyetin meşruiyeti, ciddi sorun. Sanayi gibi, bu arazi benim, şu fabrika benim gibi değil. Çünkü mülk edinilen bilgi, sonuç olarak. Bir tane evin garajında üç arkadaş çalışırken, içlerinden biri bilmem kaç ülkenin gayri safi hasılasının toplamından büyük servete sahip birisi oluyor 15-20 yıl içerisinde. Şimdi aynaya bakınca ne hissedecek? Şimdi bütün bu teknolojik gelişmelerin arkasındaki bilimsel bilgi de kuantum fiziği yer alıyor. Kuantumcular, başta Einstein, o aynaya bakan dolar milyarderi zata mı

çalıştı? O bilgiye bir yenilik getirmiş olabilirsin, bunun karşılığında da iyi yaşa, tabii ki, bir gölün kıyısında bir evin olsun; bunda gözümüz yok ama bütün insanlığa hükmedecek zenginliğin sahibi olmanda problem var. Kuantum, bilimsel bilgi senin babanın malı mı? Bilimsel bilgi kadar, insanlığın tamamına ait ve ortak kullanıma açık başka hangi bilgi türü var? Bilimi otorite olarak önemli kılan en önemli özellik, insanlığın müşterek malı olma iddiasıdır. Bunu bugün olduğu gibi metalaştırırsın ancak bir meta olarak sabitleyemezsin, o zaman o bilgi bilimsel olma vasfını kaybeder; tıpkı emek gücü gibidir metalaşmış bilimsel bilgi de, her an meta dışına çıkma kapasitesine sahiptir. Aksinin barbarlık opsiyonunu da aşır yok oluşa kadar uzanacağı bellidir, o halde bir kez daha "ya sosyalizm ya yok oluş" !

Onur Hamzaoğlu

-Teşekkür ederim.

Metin Özüğurlu

-Çok affedersiniz. Ben mahkeme kararını bilmiyorum ama, bir Alman İş Mahkemesi bu konuda bir karar vermiş ve bence önemli. Uber, bağımlı çalışan mı bağımsız mı tartışmasına, şöyle söylüyor. Söz konusu geliri söz edilen network dışındaki faaliyetiyle elde edebilecekse bağımsız çalışan denilebilir ama söz konusu geliri ancak o networke dahil olarak elde edebiliyorsa o bağımlı çalışandır diye, böyle bir Alman İş Mahkemesinin kararı varmış. Bir iş hukukçu arkadaş söyledi.

Özgür Müftüoğlu

-Teşekkür ederim. Sağlıkçıların göçü son derece önemli bir mesele gerçekten. Bildiğiniz gibi Türkiye, hem göç alan hem de göç veren bir ülke. Türkiye'den göç, başta Avrupa ülkeleri olmak üzere Kanada ve ABD'ye yönelirken; Ortadoğu ve Afrika ülkelerinden göç alıyoruz. Türkiye son yıllarda özellikle eğitilmiş, vasıflı iş gücü için itici bir ülke oldu. Bu nedenle hekimler, hemşireler başta olmak üzere sağlık çalışanları da yurtdışına gitmeyi hedefliyor. Bugün birçok genç hekim TUS'a çalışmak yerine özellikle Almanya ve Kanada'ya gitmek için yabancı dil öğrenmeye çalışıyor. Bir taraftan sağlıkçıların göç etmeye çalışırken diğer taraftan da Sağlık Bakanlığı, sağlık turizmi kapsamında İngilizce, Fransızca konuşan eski sömürge ülkelerden ucuz işgücü olarak sağlık çalışanı transfer etme peşinde. Bu arada Türkiye'de ne kadar yaygın bilemiyorum ama emeğin ucuz olduğu ülkelerden örneğin radyoloji raporu yazımı gibi kimi hizmetleri alındığı uzaktan çalışma modellerinin ABD ve Avrupa'nın kimi ülkelerinde uygulandığını biliyoruz. Teknoloji geliştikçe, emek

arzını arttırarak, emekçileri kendi arasındaki rekabeti arttırıp, emek maliyetlerini düşürmeyi amaçlayan çalışma modellerinin giderek yaygınlaşacağını öngörmek, sanırım kehanet olmayacaktır.

Bu konuda Metin Hoca'nın da söylediği gibi bilim ve teknolojiyi fetişleştirmemek gerekiyor. Zira bilimi, teknolojiyi finanse edenler -ki bunlar büyük sermaye sahipleridir- bunu kendi çıkarları na uygun olarak yönlendireceklerdir doğal olarak. Bu durum, ilaç teknolojisi için de tıbbi görüntüleme cihazlar teknolojisi için de geçerli. Dolayısıyla bilimi ve teknolojiyi mutlaka sorgulamak; karar alma süreçlerinde demokratik katılımı ve finansmanın kamusal kaynaklardan olmasını savunmak gerekiyor.

Sevgili Bülent'in gündeme getirdiği "önümüzdeki süreçte olası bir iktidar değişiminin sağlık alanını ve sınıf mücadelesini ne yönde etkileyeceği" konusu son derece önemli bence. Bu konuda anımsarsak, Sağlıkta Dönüşüm Programı'nın -2007 ve 2011 seçimlerinde- AKP'nin aldığı oyda önemli payı olmuştu. Bu dönemde özel hastaneler çekici hale getirilmiş, hastanede sıra beklemeden doktora ulaşmak mümkün hale gelmiş, sizin de söylediğiniz gibi 112, evde sağlık vb birtakım uygulamalar, sağlığa ulaşamayan, hekim yüzü göremeyen geniş bir kesim tarafından memnuniyetle karşılanmıştı. Ancak zaman geçtikçe devlet, finansmanı yurttaşların üzerine yıktı ve sağlık harcamaları, büyük ölçüde özel sağlık işletmelerini teşvik etmek için ve sağlık tesislerinin inşası için müteahhitlere aktarılmaya başladı. Sağlıkta yaratılan "rüya alemi" uzun sürmedi ve herkesin parası kadar sağlık hizmetlerine ulaşabildiği, parası kadar nitelikli sağlık hizmeti alabildiği bir sağlık ortamıyla karşı karşıya kalındı.

Burada AKP iktidarına söyleyecek pek bir şey bulamıyorum; zira 2002'de iktidara gelir gelmez açıkladıkları Acil Eylem Planı zaten bu dönüşümün hedeflendiğini belirtiyordu. O nedenle üzerinde durulması gereken, AKP iktidarından ziyade muhalefetin bu süreçte nasıl tavır aldığıdır, neler yaptığıdır. Bu bağlamda, başta ana muhalefet partisi CHP olmak üzere parlamentodaki muhalefet partilerinin hemen hiçbirinin AKP'nin uyguladığı neoliberal sağlık sistemine karşı bir alternatif ortaya koymadığını söyleyebiliriz. Bu da diğer birçok alanda olduğu gibi sağlık alanında da siyasi iktidarın elini rahatlatmış, TTB ve SES dışında karşı çıkan olamadığı için Sağlıkta Dönüşüm Programı'nı fazla zorlanmadan hayata geçirmiştir.

Hakan Tüzün

-Teşekkür ederiz.

Hocam sizde.

Yüksel Akkaya

-Şimdi bu gök kubbenin altında söylenmedik söz kalmadı değil mi? Ben sadece Metin Hocanın düştüğünü, Onur Hocanın sorduğu soruya cevap veriyim. Çubuğu nereye bükmeli? Çubuğu bulsak büküceğiz, bükülecek çubuk yok. Yani bu işin şakası.

Hem genel olarak halk olarak hem de işçi sınıfı olarak, çalışanlar olarak, biz talep etmeyi unuttuk hocam. Yani mesela yakın dönemde CHP, Rize'de bir çay mitingi yaptı, cılız katılımlı bir miting. Çünkü çay üreticisi yakınıyor, istiyor, ama onu fiili olarak talep etmiyor. O alanda fiili olarak bulunmaktan kaçınıyor. Yine fındık üreticisi ya da işte buğday vs. çiftçiler açısından baktığımda çok sıkıntılı bir dönemden geçtiklerini söylüyorlar ama talep etmeyi istemiyorlar. İşte asgari ücretlilerden söz ettik. Açlık sınırı. Hocam keşke açlık sınırı olsa onun çok daha altında bir durumda ama talep etmiyor. Sorun şey; biraz bilinç biraz da talep etme meselesi gibi düşünüyorum ben. Çünkü biz kendi kavramlarımızla düşünmeyi unuttuk. Eğer biz başkasının kavramlarıyla konuşacaksak, onun istediği düşünüş biçimiyle hareket ediyoruz. Dolayısıyla da talep de etmiyoruz, eylemde de bulunmuyoruz. Hani o, bilmekten korkmak dediğim şey de, bir parça bundan kaynaklanan bir şey.

Şimdi sendikaların temel şeylerinden bir tanesi ücret. Çünkü çalışan ondan çalışma koşullarının iyileştirilmesinden çok ücretinin iyileştirmesini istiyor. İnsan niye sendikalı olur? Ekonomik sosyal hak ve çıkarlarını korumak geliştirmek için olur. Bizim mesela sendikalara baktığımızda, şimdi Türk-İş asgari ücretin arttırılmasından rahatsız. Neden? Kendisine

üye işçilerin büyük çoğunluğu asgari ücrete yakın ücret alıyor. Zaman zaman asgari ücret arttırıldığında, sendikalı işçiden daha fazla ücret almış oluyor. Dolayısıyla Türk-İş bundan rahatsız. Sendikayı sendika olarak görmüyor ama dediğim gibi, bir damarı var ondan da vazgeçmiyor, geriye çekilmiyor.

Bilmekten korkmak, bilmekten kaçınmak, siyasal bilinç. En okumuşumuz, en zeki insanlarımız hekim oluyor ama siyasal bilinç açısından baktığımızda, ne yazık ki pek çok uğraştan daha geri alanda duruyor. Yani sınıfın içine dahil olmaktan uzak duruyor gibi geliyor bana. Biraz bunları şey yapmak gerekiyor.

TTB nasıl önderlik yapabilir? Bu kongrede sanırım cevap arayacaklar, yani nasıl önderlik yaparız diye.

Bizdeki siyasal yapılar cılız ve etkisiz kaldığı için, siyasal partilerin, siyasal yapıların yapması gereken işleri, bazen sendikalara yaptırıyoruz, bazen TTB'ye yaptırıyoruz. Türk Tabipleri Birliği'nin kuşkusuz en önemli şeylerinden bir tanesi, dar anlamda meslek çıkarlarını gözetmek, geniş anlamda toplumun sağlığı ile ilgilenmek. Buraya da birçok şey giriyor. Onun için buralarda belki işte bu talep etmeyi ön plana çıkarabilir, bilinç meselesini ön plana çıkarabilir, kendi kavramlarıyla düşünmesini ön plana çıkarabilir, biraz daha içeriye dönük bir mücadele verebilir, en azından bir dönem için şey olarak diye düşünüyorum. Ben de bu olanak için Toplum ve Hekim Dergisine teşekkür ediyorum.

Hakan Tüzün

-Ben de o zaman tekrar teşekkür ederek bitireyim. Öncelikle konuklarımıza katkıları için teşekkür ediyorum. Aslında böylece Toplum ve Hekim Dergisine yeni bir sayı kazandırmış olduk, bir sayı ya da bir sayının önemli bir bölümünü kazandırmış olduk. Burada söylenenler hem Toplum ve Hekim Dergisi Hakem Kurulu'nun çalışmalarına ışık tutacak, hem de Toplum ve Hekim okuyucusuna ışık tutacak.